

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΕΤΟΣ ΜΘ' • ΤΕΥΧΟΣ 5 • ΜΑΪΟΣ 2000

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΟ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

Ευαγγέλιου Δ. Θεοδώρου

σελ. 3-5

Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ

Πρωτοπρεσβυτέρου Δημητρίου Β. Τζέρπου

σελ. 6-10

«Η ΠΟΛΙΣ ΕΛΛΩ»

σελ. 11

Η ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Μεταλληνού

σελ. 12-13

ΟΙ ΚΡΥΠΤΟΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

Γεωργίου Θ. Πρίντζιπα

σελ. 14-16

ΕΛΛΗΝΕΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΙ Ή ΕΙΔΩΛΟΛΑΤΡΕΣ;

Πρωτοπρεσβυτέρου Κυριακού Τσουρού

σελ. 17-20

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

Ιωάννου Φουντούλη

σελ. 21

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ

Α.Μ. Σταυροπούλου

σελ. 22-24

Ο ΑΓΙΟΣ ΝΕΟΜΑΡΤΥΣ ΑΡΓΥΡΙΟΣ

Πρωτοπρεσβυτέρου Αθανασίου Δ. Κατζιτζά

σελ. 25

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Αρχιμανδρίτου Χρισοστόμου Τριανταφυλλού

σελ. 26

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

σελ. 27

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Μανώλη Μελιού

σελ. 28-29

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ

σελ. 30-31

ΕΞΟΦΥΛΛΟ

Η Αγία Σοφία

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Μηνιαίο περιοδικό για τους ιερείς

Ιωάννου Γενναδίου 14, 115 21 ΑΘΗΝΑ

Τηλ.: 72.18.308, Fax: 72.18.336

Διεύθυνση Διαδικτύου της Έκκλησίας

<http://www.ecclesia.gr>

Ηλεκτρονική διεύθυνση:

e-mail: iera-synodos@ath.fortnet.gr

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ

του Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος
κ.κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Υπό του Κλάδου Εκδόσεων
της Επισκοπιακής και Μορφωτικής
Υπηρεσίας της Έκκλησίας της Ελλάδος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ

Αρχιμ. ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ ΧΑΡΑΜΑΝΤΙΔΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Όμοτ. Καθηγητής Παν/μίου Αθηνών
Τακτικό μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας
των Επιστημών και των Τεχνών

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αρχιμ. Μακάριος Φιλοθέου,
Αρχιμ. Αθηναγόρας Δικαίικος,
Πρωτοπ. Δημήτριος Τζέρπος,
Πρωτοπ. Αδαμάντιος Αύγουστιδης
Πρωτοπ. Ματθαίος Χάλαρης,
Αλέξανδρος Μ. Σταυρόπουλος,
Γεώργιος Φίλιππος

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΛΕΚΚΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Αριστομένης Μασαράγας, Διδάκτωρ Παν/μίου

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Χρήστος Καραγιάννης, Μ.Τh.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ - ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΒΕΕ

Ασκληπιού 80, 114 71 Αθήνα

Τηλ. 36.24.728, 36.01.605 - Fax: 36.01.679

web site: www.papanikolaou.gr

Ἀναστάσιμο ποιμαντικό ἔργο

Τοῦ Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου

Κάθε ὀρθόδοξος ἱερεὺς στὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ ποιμαντικὴ ἐργασία του πρέπει νὰ ἔχη ὀλοζώντανο τὸ δίωμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ τῆς σημασίας αὐτῆς γιὰ τὴν ὅλη ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ. Ἄς ἐπιτραπῆ στὸν γράφοντα νὰ ὑπενθυμίσῃ ὅτι ὁ ἀείμνηστος προτεστάντης ἀλλὰ φιλορθόδοξος καθηγητὴς του στὸ Πανεπιστήμιο τῆς γερμανικῆς πόλεως Μάρμπουργκ Φρήντριχ Χάϊλερ (Friedrich Heiler) ἔγραφε χαρακτηριστικῶς: «Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ζῆ ἐξ ὀλοκλήρου ἐκ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἀναστάσεως. Κάθε Κυριακὴ εἶναι γι' αὐτὴν μία ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως. Μάλιστα κάθε τελετουργία τῆς Θείας Εὐχαριστίας στὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία εἶναι κατ' οὐσίαν μία πασχαλινὴ λειτουργία» (Fr. Heiler, *Mysterium Caritatis*, München 1949, σελ. 176-177). Ἄς θυμηθοῦμε καὶ ἓνα διαπρεπῆ Ἕλληνα Καθηγητὴ τοῦ γράφοντος καὶ ἀναριθμητῶν θεολόγων καὶ κληρικῶν, τὸν ἀείμνηστο Παναγιώτη Μπρατσιώτη, ὁ ὁποῖος στὶς στήλες τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία» ἔγραφε: Στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία «ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου κατέχει, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, τὴν μάλιστα κεντρικὴν καὶ θεμελιώδη θέσιν ἐν ὅλῃ τῇ θρησκευτικῇ ζωῇ αὐτῆς, θέσιν ἀντανακλῶσαν καὶ ἀκτινοβολοῦσαν καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ καὶ τῇ κοινωνικῇ καὶ τῇ ἐθνικῇ ζωῇ τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην λαῶν... Ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ Ἐκκλησίᾳ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου ἐορτάζεται μετὰ τόσης ἐπιμονῆς, τόσου ἐνθουσιασμοῦ, τόσης ἐξάρσεως καὶ τόσης μεγαλοπρεπειᾶς» (Π. Ι. Μπρατσιώτου, Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Ἐκκλησίᾳ, περ. «Ἐκκλησία», ἔτος 1953, σελ. 131).

Τὸ ἀναστάσιμο περιεχόμενο κάθε Κυριακῆς (οἱ ἀναστάσιμες πτυχὲς ὀλοκλήρου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἢ λειτουργικοῦ ἔτους κορυφώνονται στὸν πασχαλινὸ ὕμνο «Χριστὸς Ἀνέστη ἐκ νεκρῶν...»). Ὁ παιὰν αὐτὸς τῆς Ὁρθοδοξίας εἶναι ἡ συνισταμένη καὶ ἡ πεμπτουσία ὀλοκλήρου τοῦ λειτουργικοῦ ἔτους, τὸ ὁποῖο ποικιλοτρόπως προβάλλει τὴν ἐκ τοῦ τάφου ἔνδοξη ἔγερσι τοῦ Κυρίου. Χαρακτηριστικὰ δείγματα τῆς προβολῆς αὐτῆς εἶναι οἱ ὕμνοι τοῦ ὑπερόχου καὶ πλημμυρισμένου ἀπὸ ἱερὴ μυστικὴ ἔξαρσι καὶ συγκίνησι Κανόνος τῆς Ἀναστάσεως Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, μέσα στὸν ὁποῖο ἀντηχοῦν αὐτούσιες φράσεις τοῦ ὠραίου λόγου στὸ Ἅγιον Πάσχα τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ («Ἀναστάσεως ἡμέρα καὶ λαμπρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει καὶ ἀλλήλους περιπτυσώμεθα...»).

Καθ' ὅλην τὴν ἐβδομάδα τοῦ Πάσχα χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ πασχαλινὸς ὕμνος «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, ἀλληλουΐα». Πρόκειται περὶ ἐνὸς ἄλλου παιάνος, ποὺ ἀνάγει τὴ σκέψι μας στὴν ἀρχαία ἐκκλησιαστικὴ πράξι τῆς βαπτίσεως τῶν κατηχομένων κατὰ τὴν παννυχίδα τοῦ Μ. Σαββάτου καὶ τῆς παρακολουθήσεως τοῦ ἐορτασμοῦ τοῦ Πάσχα ἀπὸ τοὺς νεοβαπτισμένους, ποὺ ἦσαν λευκοφορε-

μένοι (Μήπως θα έπρεπε να επιδιωχθῆ ἡ ἀναβίωσις τῆς πράξεως αὐτῆς τοῦλάχιστον στὶς περιπτώσεις βαπτιζομένων ἐνηλίκων;).

Θὰ ἦταν ἔπειτα δυνατὸν νὰ γίνῃ εὐρύτατος λόγος γιὰ ἄλλες πτυχές διώσεως τοῦ «ἀναστασίμου Πάσχα» καὶ νὰ προβληθοῦν λ.χ. τὸ νόημα τῆς «*Διακαινησίμου Ἑβδομάδος*», ἡ δομὴ καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ «*Πεντηκοσταρίου*», ἡ ἐξύμνησις τῆς Ἀναστάσεως ἀπὸ τὴν «*Ὀκτώηχο*» ἢ τὴν «*Παρακλητικὴ*», τὰ «*Ἑωθινὰ Εὐαγγέλια*», ὁ πασχαλινὸς ὕμνος «*Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι...*», τὰ ἀναστάσιμα «*Ἐξαποστειλάρια*» καὶ τὰ «*Ἑωθινὰ Δοξαστικά*», ποὺ ψάλλονται πρὸ τῶν «*Αἰώνων*» κ.ἄ. (βλ. περ. «*Ἐφημέριος*», ἔτος 1959, σελ. 271 καὶ ἔτος 1953, σελ. 277). Ἀληθῶς ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου εἶναι γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὄχι μόνον ἡ φωτεινὴ κορυφὴ ὁλοκλήρου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους, ἀλλὰ καὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀκτινοβόλο κέντρο τῆς Ὁρθοδόξου Λατρείας.

Τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα καθιστοῦν φανερόν, ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι κληρικοί, ποὺ ἔχουν τὸ προνόμιο νὰ ἐμβαπτίζονται καθημερινῶς στὰ ἀναστάσιμα νάματα τῆς τελεσιουργομένης ἀπὸ αὐτοὺς Λατρείας, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον πιστὸν διώνουν κατὰ τεκμήριον ἢ πρέπει νὰ διώνουν διὰ προσωπικῆς «*μεθεξέως*» τὴν Ἀνάστασι τοῦ Κυρίου καὶ νὰ ἐξωραΐζουν ὅλες τὶς πτυχές τοῦ ποιμαντικοῦ τους ἔργου, καταναγάζοντας αὐτὲς «*τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως*». Ἔτσι τὸ πολυδιάστατο ἀναστάσιμο ποιμαντικὸ ἔργο πρέπει νὰ ἔχη, πρὸ πάντων, τὶς ἐξῆς πτυχές:

α) Οἱ ποιμαινόμενοι πρέπει νὰ ἀποκτήσουν τὴ δεβαιότητα, ὅτι στὴ ζωὴ τοῦ πνευματικοῦ των ποιμένος εἶναι ἐκδηλῆ «*ἡ δύναμις τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἡ κοινωνία τῶν παθημάτων Αὐτοῦ (τοῦ Κυρίου)*» (Φιλιπ. γ', 10). Κάθε ποιμὴν πρέπει ν' ἀκολουθῆ στὰ

ἴχνη τῶν Ἀποστόλων, οἱ ὅποιοι μὲ δύναμι μεγάλη, πού ἔπειθε τοὺς ἀκροατές, ἔδιδαν ὡς μεγάλο χρέος καὶ ἐπιβεβλημένο καθήκον τὴ μαρτυρία περὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ («μεγάλῃ δυνάμει ἀπέδιδον τὸ μαρτύριον οἱ Ἀπόστολοι τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ» (Πράξ. δ', 33).

β) Τὸ ἀναστάσιμο ποιμαντικὸ ἔργο πρέπει νὰ ὀδηγῇ τοὺς ποιμαινομένους νὰ συνειδητοποιοῦν, ὅτι ἡ συμμετοχὴ στὴ μυστικὴ ζωὴ τοῦ Ἀναστάντος δὲν σημαίνει περιορισμὸν σὲ φολκλορικὴ χρῆσι ἐξωτερικῶν συμβόλων (λ.χ. λαμπάδων, κόκκινων αὐγῶν, ἑορταστικῶν τραπεζιῶν), ἀλλὰ συνδυάζοντας βίωσι τοῦ «σταυρωσίμου» καὶ «ἀναστασίμου Πάσχα», ὀδηγεῖ πρωτίστως στὴν πνευματικὴ ἀνάστασι. Πρέπει νὰ ἔχωμε τὸ ζωντανὸ βίωμα, ὅτι θαφτήκαμε μαζί μὲ τὸν Χριστὸ διὰ τοῦ Βαπτίσματος, τὸ ὁποῖο μᾶς ἔκαμε συγκοινωνοὺς τοῦ θανάτου Του, γιὰ νὰ συμμετέχωμε καὶ στὴν Ἀνάστασι Του. Ὅπως Ἐκεῖνος ἀνέστη ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς ἐνδόξου δυνάμεως τοῦ Πατρός, ἔτσι κι ἡμεῖς πρέπει ν' ἀναστηθοῦμε σὲ μιὰ καινούργια ἐνάρετη καὶ ἁγία ζωὴ: «*Συνετάφημεν οὖν Αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρός, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν*» (Ρωμ. στ', 4).

γ) Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ προϋπόθεσις τῆς χαρᾶς, πού εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ υπερνικῶντος τῆς θλίψεως Χριστιανοῦ, καὶ ἡ θεμελίωσις τοῦ ὅλου παραμυθητικοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας ἀνάμεσα στὶς τάξεις τῶν πενθούντων. Πρέπει εἰς αὐτοὺς νὰ μεταδίδεται ἡ βεβαιότης ὅτι δὲν πρέπει νὰ λυποῦνται «*καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. Εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ*» (Α' Θεο. δ', 13-14). Ὁ Κύριος «*ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ (τῆς ἀναστάσεως) τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο*» (Α' Κορ. ιε', 20). Οἱ Χριστιανοὶ υπερνικοῦν τὴν ὀδύνη τοῦ θανάτου, διότι πιστεύουν ὅτι ὁ Κύριος θὰ δώσῃ ἐνδοξὴ μορφή στὸ σῶμα τῆς ταπεινότητός μας, πού εἶναι τώρα φθαρτὸ καὶ ὑπόκειται σὲ πόνους καὶ ἀσθένειες. Θὰ τὸ μεταμορφώσῃ ὥστε αὐτὸ νὰ γίνῃ ὅμοιον πρὸς τὸ δοξασμένο ἀναστημένο σῶμα Του καὶ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἰδίαν ἐνδοξὴν καὶ ἄφθαρτην μορφήν, τὴν ὁποία ἔχει καὶ ἐκεῖνο: Ὁ Κύριος «*μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ*» (Φιλιπ. γ', 21).

δ) Σημαντικὴ πτυχὴ τοῦ ἀναστασίμου ποιμαντικοῦ ἔργου εἶναι καὶ ἡ διαφώτισις τῶν καλοπροαιρέτων σκεπτικιστῶν, οἱ ὅποιοι, ὅπως ὁ Ἀπ. Θωμᾶς, ζητοῦν ἀποδείξεις. Ἡ ἀπολογητικὴ ἐξέτασις –ὄχι τοῦ ἀπροσίτου στὴ διάνοια μυστηρίου τῆς Ἀναστάσεως, ἀλλὰ– τῶν ἱστορικῶν συναρτήσεων τῶν μαρτυριῶν περὶ τοῦ Ἀναστάντος πρέπει πρὸ πάντων νὰ ἐπικεντρῶνεται στὸ ζήτημα τῆς ἀξιοπιστίας τῶν μαρτύρων τῆς Ἀναστάσεως, οἱ ὅποιοι δὲν δίσταζαν νὰ ὑπογράψουν μὲ τὸ αἷμά τους τὴ μαρτυρία: «*Ὁ ἀκηκόαμεν, ὃ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν... ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν*» (Α' Ἰωάν. α', 1-3). (Γιὰ τὸν τομέα αὐτὸ τοῦ ἀναστασίμου ποιμαντικοῦ ἔργου καθοδηγητικὴ θὰ ἦταν ἡ ὑπάρχουσα δαφιλὴς Βιβλιογραφία. Δειγματοληπτικῶς ἀναφέρομεν τὰ ἐξῆς ἑλληνικὰ δημοσιεύματα: Κωνσταντίνου Καλλινίκου, *Τὰ θεμέλια τῆς πίστεως*, Ἀλεξάνδρεια 1924. Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, *Ἡ ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ τρανῶς καὶ ἀκαταγωνίστως ἀποδεικνυμένη*, Ἀθῆναι 1936. Παναγιώτου Τρεμπέλα, *Ἰησοῦς ὁ ἀπὸ Ναζαρέτ*, Ἀθῆναι 1982. Εὐαγγέλου Θεοδώρου, *Ἡ Αἰωνία Ἀλήθεια*, Ἀθῆναι 1960. Τοῦ ἰδίου, *Ἱστορικὴ προσέγγισις τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου*, Ἀθῆναι 1991. R.A. Torrey, *Αἱ ἀποδείξεις περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ* (Διασκευή), Ἀθῆναι 1930).

Συγχρονοί Λειτουργικοί Προβληματισμοί

Ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀνάσταση τῆς φύσεως

Ἐνα παράδειγμα ἐκχριστιανισμοῦ τῶν ἐθνικῶν μυστηρίων

Ο μακαριστὸς Μητροπολίτης Σερβίων καὶ Κοζάνης κυρὸς Διονύσιος Ψαριανός, στὴ μνήμη τοῦ ὁποίου ἀφιερώνεται μὲ υἱική εὐγνωμοσύνη τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ, ἔλεγε χαρακτηριστικά, ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους κινδύνους, ποὺ ἀπειλοῦν σήμερα τὴ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ἡ Λαογραφία. Ἐννοοῦσε δὲ ὁ σοφὸς ἱεράρχης τὴν τάση ὀρισμένων ἐκπροσώπων τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς νὰ παραθεωροῦν τὴν ὀργανικὴ σχέση τῆς Θείας Λατρείας πρὸς τὸ δόγμα καὶ τὸ ἦθος τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα καὶ κυρίως ἐκφράζει, καὶ νὰ τὴν θεωροῦν ἀδιακρίτως, μαζὶ μὲ τὶς λαϊκὲς συνήθειες, τὶς δεισιδαιμονίες, τὶς προλήψεις κλπ., ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα αὐτοῦ ποὺ ὀνομάζουμε γενικὰ λαϊκὸς βίος καὶ πολιτισμὸς.

Πρόκειται γιὰ μιὰ φολκλωρικὴ προσέγγιση τῆς Θείας Λατρείας, τὶς ποιμαντικὲς συνέπειες τῆς ὁποίας διαπιστώνουμε ἰδιαίτερα κατ' αὐτὲς τὶς ἡμέρες, ποὺ μέσα στὴν εὐκρατὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ ἀνοιξιάτικου τοπίου καὶ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας καλοῦμαστε νὰ γιορτάσουμε γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ τὴν ἐορτὴ τῆς καινούργιας ζωῆς, ποὺ ἔφερε ὁ Χριστὸς μὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασή του στὸν κόσμο. Διότι αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς ἡμέρες ἐπιλέγουν καὶ διάφοροι ἄλλοι φορεῖς γιὰ νὰ διασπεί-

τοῦ Προτοπρεσβυτέρου Δημητρίου Β. Τζέρπου, δρ. Θ.

ρουν μὲ ποικίλους τρόπους στὸ λαὸ τὴν ἀντιχριστιανικὴ ἀντίληψη ὅτι, τόσο αὐτὸ καθαυτὸ τὸ πασχάλιο μυστήριο τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ, ὅσο καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο τὸ εορτάζει ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ χριστιανικὴ ἔκδοση ἀναλόγων προχριστιανικῶν μύθων καὶ μυστηρίων, διὰ μέσου τῶν ὁποίων καὶ προσπαθεῖ ἀνέκαθεν ὁ ἄνθρωπος νὰ δώσει μιὰν ἀπάντηση στὸ μυστήριο τοῦ θανάτου ποὺ τὸν περιβάλλει.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τῶν χριστιανικῶν μυστηρίων πρὸς τὰ ἀντίστοιχα ἐθνικὰ ἐντάσσεται στὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῶν φυσιολογικῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων ποὺ δέχτηκε ἡ χριστιανικὴ λατρεία κατὰ τὴ μακροχρόνια ἐξέλιξή της, ἀπὸ τὴν πολὴ χριστιανικὴ ἀρχαιότητα ὡς τὶς ἡμέρες μας¹. Ἡ θεολογικὴ δὲ ἔρευνα ἔδειξε μὲ σαφήνεια ὅτι, ὅσο νέα καὶ διάφορη εἶναι ἡ χριστιανικὴ πίστη σὲ σχέση μὲ ὁποιαδήποτε ἄλλη προχριστιανικὴ ἢ ἐξωχριστιανικὴ θρησκευτικὴ ἀντίληψη καὶ ἰδεολογία, ἄλλο τόσο νέα καὶ διάφορη εἶναι καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ λατρεία ποὺ τὴν ἐκφράζει. Ὅμως, παρότι τὸ θέμα αὐτὸ ἀπὸ ἀποψη οὐσίας ἔχει ὀριστικὰ λυθεῖ, οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἔπαυσαν ποτὲ νὰ τὸ χρησιμοποιοῦν σὰν ὄπλο κάθε φορὰ ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ πλήξουν τὴν μοναδικότητα τοῦ

χριστιανικοῦ εὐαγγελίου μέσα στην ιστορία τοῦ κόσμου. Ἔτσι κατὰ τὸν προηγούμενο αἰώνα ἡ συγκρητιστικὴ ἐξίσωση χριστιανικῶν καὶ ἐθνικῶν μυστηρίων ἀποτέλεσε τὴν αἰχμὴ τοῦ δόρατος τῆς λεγόμενης ἀρνητικῆς κριτικῆς στὴν πολεμικὴ της κατὰ τῆς Ἐκκλησίας². Ὡς πρόσφατο δὲ παράδειγμα ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρουμε τὴν μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἐμφάνισης τοῦ νεοπαγανισμοῦ³ προσπάθεια ἀναβίωσης τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν μυστηρίων, ὡς ἀντίποδα τῶν χριστιανικῶν, ἐν ὄψει μάλιστα καὶ τῶν εὐνοϊκῶν συνθηκῶν πού θὰ δημιουργήσει πρὸς τοῦτο ἡ προσεχὴς διοργάνωση τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων στὴν Ἀθήνα.

Ὅλα αὐτὰ σημαίνουν ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐπίλυση τῶν θεολογικῶν προβλημάτων σὲ ἀκαδημαϊκὸ μόνον ἐπίπεδο, ἀλλὰ παραμένει πάντοτε σὲ διαρκῆ ἐκκρεμότητα καὶ ἡ ποιμαντικὴ καὶ ἱεραποστολική τους ἀντιμετώπιση. Σὲ σχέση δὲ μὲ τὸ θέμα πού μᾶς ἀπασχολεῖ ἐδῶ εἶναι χρησιμὴ γιὰ τὴ σύγχρονη προσέγγισή του ἡ γνώση τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο τὸ ἀντιμετώπισε πρώτη ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία. Συνοψίζεται δὲ ὁ τρόπος αὐτὸς στὰ ἐξῆς δύο βασικὰ σημεῖα:

α) Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς ἐμφάνισης της στὸν κόσμο ἡ Ἐκκλησία εἶχε τὴν

βεβαιότητα ὅτι ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴ ἀπάντηση στὸ μεγαλύτερο πρόβλημα τῆς ἐπὶ γῆς βιοτῆς τοῦ ἀνθρώπου, πού εἶναι ὁ θάνατος. Σύμφωνα δὲ μὲ τὴν πίστη της αὐτὴ ὁ ὑπαρξιακὸς ἀπεγκλωβισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοὺς ὄρους καὶ τὰ ὅρια τοῦ παρόντος θνητοῦ κόσμου δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀλλιῶς παρὰ μόνον μέσα ἀπὸ τὰ ἱερά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐπὶ μέρους τρόπους ἴασης ἐν Χριστῷ τῆς ἀνθρώπινης φύσης ἀπὸ τὴν θανατηφόρο ἀσθένεια τῆς ἀμαρτίας καὶ κα-

τὰ χάριν ἔνωσῆς της μὲ τὸ Θεό, πού εἶναι ἡ πηγὴ τῆς λύτρωσης καὶ τῆς αἰώνιας ζωῆς καὶ εὐδαιμονίας. Ἡ χριστοκεντρικότητα αὐτῆ τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας⁴, ὅπως καὶ ἡ ἐχθρικότητα τοῦ περιβάλλοντος μέσα στὸ ὁποῖο γενικὰ ζοῦσε, εἶναι οἱ δύο κύριοι λόγοι, πού ἐξηγοῦν τὴν σφοδρὴ πολεμικὴ μὲ τὴν ὁποία ἡ Ἐκκλησία ἀντιμετώπισε τὰ ἐθνικὰ μυ-

στήρια κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες. Διότι τὰ λεγόμενα αὐτὰ μυστήρια δὲν ἦσαν τίποτε ἄλλο παρὰ συνέχεια τῆς λατρείας τῶν ἀρχαίων γεωργικῶν λαῶν⁵. Γι' αὐτὸ καὶ εἶχαν ὡς πρώτη καὶ κύρια πηγὴ ἔμπνευσή τους τὸ φυσικὸ φαινόμενο τῆς κατὰ τὴν ἀνοιξὴ ζωοποιήσεως τῆς φύσεως, ἀπὸ τὴν προηγηθεῖσα χειμέρια νέκρωσή της, μὲ τὴν

ἀκμή τῆς ἀνθοφορίας καὶ τῆς καρποφορίας τῶν δένδρων καὶ τῶν ἄλλων βλαστῶν τῆς γῆς⁶. Πάνω σ' αὐτὴ τὴ φυσιολατρικὴ-πανθειστικὴ βάση, οἱ πάτρωνες θεοὶ τῶν μυστηρίων αὐτῶν καὶ οἱ μυθολογούμενες νεκραναστάσεις τους δὲν ἦσαν τίποτε ἄλλο παρὰ προσωποποίηση αὐτῆς τῆς αἰώνιας νοσταλγομένης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο νίκης τῆς ζωῆς πάνω στὸ θάνατο. "Ὁμως ἡ ἔλλειψη μιᾶς σταθερῆς καὶ συγκροτημένης διδασκαλίας ἀπὸ τὰ μυστήρια αὐτὰ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα ὄχι μόνο τὴ συνεχῆ μετατροπὴ καὶ προσαρμογὴ τῶν τελουμένων πρὸς τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐκάστοτε δραματοποιούμενου μύθου, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑπερτονισμό τοῦ τελετουργικοῦ στοιχείου ἔναντι τοῦ ἴδιου τοῦ μύθου⁷. "Ἔτσι, ἡ μύηση σ' αὐτὰ δὲν ἀπαιτοῦσε ἀπὸ τὸ μύστη τήρηση ὀρισμένων θρησκευτικῶν κανόνων γιὰ τὴν ἀνάβασή του σ' ἓνα ὑψηλότερο ἐπίπεδο ἠθικῆς ζωῆς, ἀλλ' ἀπλὴ ἐξωτερικὴ συμμετοχὴ στὴν τελετουργικὴ ἀναπαράσταση τῆς ἱστορίας τοῦ θνήσκοντος καὶ ἀντισταμένου Θεοῦ, πρὸς τὴν ὁποία ὁ μύστης ἐπεδίωκε νὰ ἐξομοιωθεῖ μὲ τὴν ἔννοια τῆς ὁμοιοπαθητικῆς-πραγματικῆς μαγείας⁸. Τὸ γεγονός εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ παραμένει οὐσιαστικὰ ἀγεφύρωτη ἡ μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ σώζοντος θεοῦ ἀπόσταση καὶ ἡ προσδοκώμενη ἀπὸ τὴ ζεύξη αὐτῆ λύτρωση νὰ βιώνεται τελικὰ μόνο σὰν μιὰ ἀνεκπλήρωτη ἐπιθυμία καὶ νοσταλγία.

6) Σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν προηγούμενη περίοδο ἡ μετὰ τὴν κατάσταση τῶν διωγμῶν ἔκλειψη τῶν ἐξωτερικῶν κινδύνων, ἡ ἀνάπτυξη τῆς χριστιανικῆς θεολογίας καὶ ἰδιαιτέρα ἡ ἀνάγκη ποιμαντικῆς ἀντιμετώπισης τοῦ μεγάλου προβλήματος τῶν εἰδωλολατρικῶν συνηθειῶν καὶ ἀντιλήψεων, πού ἀναπόφευκτα ἔφεραν μαζί τους οἱ μαζικὰ πλέον μεταστρεφόμενοι στὸ χριστιανισμό ἐθνικοί, διαμόρφωσαν προϋποθέσεις πού ἐπέ-

βαλλαν στὴν Ἐκκλησία μιὰ καινούργια θεώρηση τοῦ θέματος αὐτοῦ. Προσπάθησε, δηλαδή, ὅπου καὶ ὅταν αὐτὸ ἦταν δυνατό, νὰ ἀξιοποιήσει ἱεραποστολικά τὶς μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν καὶ ἐθνικῶν μυστηρίων παρατηρούμενες εἰδολογικὲς προσομοιότητες καὶ νὰ διακηρύξει μέσα καὶ ἀπ' αὐτὲς τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρία ὅλου τοῦ κόσμου⁹. Καὶ τὸ πέτυχε αὐτὸ ἀπόλυτα, θεωρώντας ὅτι τὰ ἐθνικὰ μυστήρια —μαζὶ μὲ τὴν ἐλληνικὴ φιλοσοφία— ἔπαιξαν γιὰ τοὺς ἄλλους προχριστιανικοὺς λαοὺς τὸν ἴδιο παιδαγωγικὸ ρόλο πού ἔπαιξε γιὰ τοὺς Ἰουδαίους ὁ μωσαϊκὸς νόμος καὶ ἡ λατρεία τῆς συναγωγῆς. **Καλλιέργησαν, δηλαδή, μέσα στὶς ψυχὲς τῶν εἰδωλολατρῶν τὴ νοσταλγία γιὰ τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνία καὶ τοὺς προπαρασκεύασαν πνευματικὰ γιὰ νὰ δεχθοῦν στὸ πλήρωμά τους τὴν ἐν Χριστῷ ἀληθινὴ ψυχικὴ λύτρωση καὶ θεογνωσία¹⁰.** Ἀντιπροσωπευτικὸ δὲ πρὸς τοῦτο παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ κατὰ τὴν ἀνοιξὴ καθιέρωση τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, μὲ τὴν ὁποία ὄχι μόνο ἐκχριστιανίζονται οἱ διάφορες ἐπὶ μέρους ἐθνικὲς ἢ ἰουδαϊκὲς ἀγροτικὲς ἑορτὲς τῆς ἀνοίξεως, ἀλλὰ καὶ ἀνακεφαλαιώνεται οὐσιαστικὰ ὁλόκληρη ἡ φυσικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἱστορία τοῦ κόσμου. Γράφει χαρακτηριστικὰ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: «Τὰ πάντα συντρέχουν στὴν ὁμορφίαν καὶ στὴ χαρὰ τῆς γιορτῆς. Ἡ βασίλισσα τῶν ἐποχῶν γιορτάζει τὴ βασίλισσα τῶν ἡμερῶν καὶ τῆς προσφέρει ὅ,τι πιὸ ὠραῖο καὶ πιὸ τερπνὸ ἔχει. Ὁ οὐρανὸς εἶναι πιὸ καθαρὸς, ὁ ἥλιος πιὸ ψηλὰ καὶ πιὸ φωτεινός. Ἡ τροχιά τῆς σελήνης λαμπρότερη καὶ ἡ συνοδεία τῶν ἀστρῶν πιὸ καθαρὴ καὶ πιὸ ἀγνή. Οἱ πηγὲς ρέουν πεντακάθαρες, οἱ ποταμοὶ ἀφθονότεροι, ἐλεύθεροι πιά ἀπὸ τὰ ἐμπόδια τοῦ πάγου. Τὰ λειβάδια μοσχοβολοῦν, ἡ βλάστηση ἀφθονεῖ καὶ τὰ πρόβατα χοροπηδοῦν στὰ πράσι-

να βοσκοτόπια»¹¹. Τὸν ἴδιο συλλογισμό συνεχιίζει ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας λέγοντας: «Ἀλλὰ αὐτὸ πὺ εἶναι ἀπὸ ὅλα πὺ ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ ὅτι μαζί με τὰ χόρτα καὶ τὰ φυτὰ ἀναζωογονήθηκε τὸ πλάσμα πὺ κυριαρχεῖ σὲ ὅ,πὺ ὑπάρχει πάνω στὴ γῆ, δηλαδή ὁ ἄνθρωπος. **Πράγματι, ἡ ἐποχὴ τῆς ἀνοιξῆς φέρνει τὴν ἀνάσταση τοῦ Σωτῆρα, με τὴν ὁποία ὅλα ἀναμορφώθηκαν στὴν κοινότητα τῆς ζωῆς, διαφεύγοντας ἔτσι τὴ ξένη φθορὰ τοῦ θανάτου.** Θὰ ἦταν πραγματικὰ ἀκατανόητο τὰ εἶδη τῶν φυτῶν νὰ ξαναβροῦν τὴ πρώτη τους μορφή, με τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ζωογονεῖ τὰ πάντα καὶ νὰ μείνει χωρὶς πνοή, χωρὶς καμιά βοήθεια ἀπὸ ψηλά, αὐτός, χάρι τοῦ ὁποῖου δημιουργήθηκε ὁ φυσικὸς κόσμος, δηλαδή ὁ ἄνθρωπος»¹². Καὶ συμπεραίνει ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας: «Ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα βρίσκουν τὴν ἐκπλήρωσή τους στὴ γιορτὴ τῆς σωτηρίας. **Ὁ Χριστὸς ἦταν ὁ ἀμνός, τοῦ ὁποῖου τὸ σῶμα τετνώθηκε ἐπάνω στοῦ σταυροῦ.** Ἀλλὰ ἦταν ὁ ἴδιος ἐπίσης ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὅταν ἡ θεία ἀνοιξὴ καὶ ἡ σωτηρία ἀλλαγὴ ἔκανε νὰ περάσει ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸ κακὸ στοῦ καλό. Τὰ πνεύματα πὺ ὀδηγοῦν στὴν ἀπάλεια τοὺς λαοὺς ἔπαισαν νὰ δροῦν μαζί με τὰ κακὰ τοῦ χειμῶνα καὶ ἡ ἀφθονία τῶν νέων καρπῶν στεφανώνει τὴν Ἐκκλησία με τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οἱ ἀγροί, τοὺς ὁποῖους ὁ Λόγος καλλιέργησε με πνευματικὴ ἐργασία, φέρνουν τὰ ὠραῖα ἄνθη τῆς ἀγιότητος καὶ ἀπελευθερωμένοι πὰ ἀπὸ τὴ συμφορὰ τοῦ σκοτοῦς, γίναμε ἀντάξιοι τοῦ φωτὸς τῆς γνώσεως τῆς ἡμέρας τοῦ Κυρίου»¹³.

Σήμερα ὑπάρχουν μερικοὶ πὺ θὰ ἤθελαν νὰ ἀποκαθάρουν τὸν Χριστιανισμό ἀπὸ κάθε εἶδους τέτοια ἐθνικὰ ἢ ἰουδαϊκὰ κατάλοιπα καὶ νὰ πετάξουν στὴ φωτιά μαζί με τὸ χριστουγεννιάτικο δένδρο καὶ τὰ κόκκινα πασχαλινὰ αὐγά. Ἀλλὰ τὸ πρῶτο πὺ θὰ ἐ-

πετύγγαναν με τὴν πράξη τους αὐτὴ θὰ ἦταν νὰ ἀδικήσουν καὶ νὰ ἀπογοητεύσουν τὰ παιδιὰ¹⁴. Διότι τόσο γὰ τοὺς πρωτόγονους λαοὺς, ὅσο καὶ γὰ παιδιὰ ἡ φύση εἶναι τὸ προπαιδευτικὸ ἐκεῖνο σχολεῖο, διὰ μέσου τοῦ ὁποῖου καὶ ἀνάγονται προοδευτικὰ στὴν ἔννοια τοῦ δημιουργοῦ καὶ λυτρωτῆ Θεοῦ. Ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματός της ἡ ἀρχαία θεὰ Δήμητρα ἀποτελοῦσε εἰκόνα καὶ προσωποποίηση τῆς μητέρας γῆς (Γῆ+μήτηρ+= Γημήτηρ, Δημήτηρ, Δήμητρα). Ὅμως καρποὶ αὐτῆς τῆς ἴδιας μητέρας γῆς εἶναι καὶ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, πὺ μεταβάλλονται κατὰ τὴ Θεία Λειτουργία σὲ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ καὶ πὺ οἱ χριστιανοὶ προσφέρουν μετ' εὐχαριστίας (Α΄ Τιμ. δ', 3) πρὸς τὸ Θεό, ὡς ἔκφραση τῆς εὐγνωμοσύνης τους γὰ ὅλες τὶς δωρεές πὺ τοὺς χαρίζει. Πλεῖστα ἀκόμη φυσικὰ στοιχεῖα, ὅπως τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ἔλαιο, τὸ φῶς καὶ οἱ φυσικὲς μονάδες μέτρησης τοῦ χρόνου χρησιμοποιοῦνται γὰ νὰ διερμηνεύσουν με τὴ φυσικὴ ἐκφραστικὴ τους δύναμη τὴν θρησκευτικὴ πραγματικότητα τῆς ἐν Χριστῶ σωτηρίας. Γὰ τὸν συνδυασμὸ δὲ αὐτῶν τῶν χριστιανικῶν καὶ φυσιολατρικῶν στοιχείων στὴν ἔκφραση τῆς μεγάλης χαρᾶς τῆς Λαμπρῆς εἶναι ἐνδεικτικὴ ἡ παρατήρηση τοῦ λαογράφου καθηγητῆ Δ. Λουκάτου¹⁵: «Ἡ ἴδια ἡ βλάστηση καὶ ἡ ἔξοδος τῶν πανηγυριστῶν στοῦ ὑπαιθρο πλαισιώνει τὸ χριστιανικὸ γεγονὸς τῆς Ἀνάστασης με τὸ φυσικὸ τῆς Ἀνοιξῆς. Ἡ ἀνθοφορία τοῦ Λαζάρου, τῶν Βαΐων καὶ τοῦ Ἐπιταφίου εἶναι προανάκρουσμα τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς πλάσης. Ἀναβλαστικὰ εἶναι καὶ μερικὰ ἔθμα λαϊκῶν (παιδικῶν) παραστάσεων με νεκραναστάσεις καὶ ὅλοι οἱ τελετουργικοὶ χοροὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Πάσχα καὶ τοῦ Ἁϊ-Πιωργιοῦ. Τὰ κόκκινα αὐγά ἐπίσης ἔχουν συμβολικὴ ἔννοια. Κατ' ἐξοχὴν ζωικὰ προϊόντα γίνονται ἐξαιρέτα

σύμβολα τάφου, ἀπ' ὅπου ξαναπηδᾶ ἡ ζωὴ, βαμμένα μάλιστα μὲ τὸ χρωμα τοῦ αἵματος, πρώτιστου στοιχείου ζωῆς καὶ υἰείας. Τὸ τσούγκρισμά τους εἶναι μιὰ συμβολικὴ διευκόλυνση τῆς νέας ζωῆς, ἀλλὰ καὶ χαιρετισμὸς φιλικῆς πάλης, ποὺ βοηθάει τὴ φύση στὶς παραγωγικὲς τῆς προσπάθειες».

Προέκταση καὶ περαιτέρω ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς νέας θεώρησης εἶναι καὶ ἡ μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἀναπαραστατικῆς λατρείας¹⁶ δραματοποίηση τοῦ θείου πάθους, μὲ τὶς κατασκευαστικὲς ἀκολουθίες τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας, διὰ μέσου τῶν ὁποίων καὶ ἐκκλησιοποιήθηκε τὸ θρησκευτικὸ θέατρο τῶν βυζαντινῶν¹⁷. «Ὅσο δὲ καὶ ἂν ἐλλοχεύει ἐδῶ ὁ κίνδυνος διολίσθησης αὐτῆς τῆς μυστη-

ριολογικοῦ τύπου πνευματικότητας πρὸς μιὰν ἐξωτερικὴ θρησκευτικότητα, οἱ ἱεροὶ ὑμνογράφοι δὲν διστάζουν νὰ καλέσουν αὐτὲς τὶς ἡμέρες καὶ τὴν πεπτωκυῖα φύση νὰ συμμετάσχει μὲ τὸν ἀναστεναγμὸ τῆς (Ρωμ. γ', 22) στὸ θεῖο πάθος¹⁸. Διότι γνωρίζουν ὅτι τὸ δόγμα τῆς ἐν χρόνῳ ἐνανθρώπησης τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἀναστάσιμο ἦθος αὐτῶν ποὺ συμμετέχουν στὸ ἀπολυτρωτικὸ τοῦ ἔργο εἶναι ἐκεῖνα, πάνω στὰ ὁποῖα ἐδράζεται ἡ βεβαιότητα τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴ σωτηριολογικὴ σημασία τῆς παλαιοχριστιανικῆς πρόσκλησης, ποὺ ἀπευθύνει διαχρονικὰ πρὸς κάθε καλοπροαίρετο ἀναζητητὴ τῆς ἀλήθειας: «Ἐλθετε πρὸς ἡμᾶς· ἡμεῖς ἔχομεν τὰ ἀληθῆ μυστήρια»¹⁹.

1. Βλ. σχετικὰ ΕΥΑΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Μαθήματα Λειτουργικῆς Α'*, Ἀθήναι 1975, σ. 314-325. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Τὸ ζήτημα τῶν ἐθνικῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς λατρείας*. ΘΕΟΛΟΓΙΑ 53 (1982), σ. 833-849.

2. Βλ. ἰδιαίτερα Ρ.Μ.Σ. LAGRANGE, *Introduction à l'étude du Nouveau Testament*, IV, Critique Historique 1, Les mystères: L' Orphisme. Paris, Lecotte-Gabalda, 1937. Πρὸβλ. ΑΛ. ΣΜΕΜΑΝ, *Ἡ Ἐκκλησία προσευχομένη. Εἰσαγωγὴ στὴ Λειτουργικὴ Θεολογία*. (Ἀπόδοση ἀπὸ τὰ Ἀγγλικά π. Δημήτριος Τζέρπος), Ἐκδ. Ἀμρίτας, Ἀθήνα 1991, σ. 120-127.

3. Πὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ νεοπαγανισμοῦ στὴν Ἑλλάδα τὰ τελευταῖα χρόνια βλ. ἰδιαίτερα Β. ΞΥΔΙΑΣ, *Οἱ Ἕλληνες ξανάρχονται*. Περιοδικὸ Σύνταξι 69 (1999), σ. 5-22.

4. Βλ. σχετικὰ Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, *Ὁ μυστικισμὸς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ αἱ θρησκευτικὰ ἰδέαι καὶ τάσεις τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων*, Ἀθήναι 1936, σ. 83 ἐξ.

5. Α. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ, *Πρωτογόνων θρησκευτικὴ ζωὴ*, Ἀθήναι 1964, σ. 80.

6. Π. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ, *Μυστηριακαὶ Θρησκείαι καὶ Χριστιανισμὸς*, Ἐκδ. Ἀδελφότης Θεολόγων Ἡ Ζωὴ, Ἀθήναι 1932, σ. 25. Α. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ, *Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐξ ἐπόψεως παγκοσμίου καὶ πανθρησκειακῆς*, Ἀθήναι 1958, σ. 194-205.

7. Π. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ, μν. ἔργ., σ. 23. ΑΛ. ΣΜΕΜΑΝ, μν. ἔργ., σ. 124-125.

8. Α. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ, *Πρωτογόνων θρησκευτικὴ ζωὴ*, σ. 60-65.

9. Βλ. Η. RAHNER, *Griechische Mythen in christlicher Deutung*, Zürich 1945, σ. 141-149.

10. Α. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ, *Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης*, ὅπ., παρ.

11. *Εἰς τὴν καινὴν Κυριακὴν*. ΒΕΠΕΣ 60, 184. Πρὸβλ. J. DANIELOU, *Ἁγία Γραφὴ καὶ λειτουργία. Ἡ βιβλικὴ θεολογία τῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἐορτῶν κατὰ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας*. Κέντρο βιβλικῶν μελετῶν "Ἄγρος Ζωῆς", Ἀθήναι 1981, σ. 306.

12. PG 77, 581 BC. Πρὸβλ. J. DANIELOU, *Ἁγία Γραφὴ καὶ λειτουργία*, σ. 307.

13. *Περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ἐορτῆς*. ΒΕΠΕΣ 24, σ. 86.

14. I. DANIELOU, *Mythes paiens mystère chrétien*. Fayard (Je sais - Je crois), Paris 1966, σ. 22-25. Πρὸβλ. Πρωτοπρ. Θ. ΖΗΣΗΣ, *Τὸ χριστουγεννιάτικο δένδρο, ξενόφερτο καὶ ἀντιχριστιανικὸ*. ΘΕΟΔΡΟΜΙΑ 3 (1999), σ. 66-81.

15. *Εἰσαγωγὴ στὴν Ἑλληνικὴ Λαογραφία*. Μορφωτικὸ Ἴδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης, Ἀθήναι 1978, σ. 263-264.

16. Βλ. σχετικὰ ΑΛ. ΣΜΕΜΑΝ, μν. ἔργ., σ. 127 ἐξ.

17. ΑΛ. ΣΟΛΩΜΟΣ, *Ὁ ἅγιος Βάκχος ἢ τὰ ἀγνωστα χρόνια τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου*. Ἐκδ. Κεραμεικός, Ἀθήναι 1964, σ. 143-196.

18. Πρὸβλ. τοὺς γνωστοὺς ὕμνους τῆς Μ. Ἑβδομάδας: «Ὡ γλυκύ μου ἔαρ... Ὡ βουνοὶ καὶ νάσαι... Πᾶσα ἢ κτίσις ἡλλοιοῦτο φόδω...».

19. J.A. JUNGSMANN, *Liturgie der christlichen Frühzeit bis auf Gregor den Grossen*, Freiburg 1967, σ. 142, 145. Πρὸβλ. ΕΥΑΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Τὸ ζήτημα τῶν ἐθνικῶν ἐπιδράσεων*, σ. 843.

Η ΠΟΛΙΣ ΕΛΩ

[...] Μετά από σκληρή πολιορκία 57 ημερών, την Τρίτη 29 Μαΐου 1453 «ή Πόλις έάλω». Κατά τις 7 με 8 τὸ πρωΐ είχε πλέον σταματήσει κάθε αντίσταση και οι κατακτητές ανενόχλητοι άρχισαν τις σφαγές, τις λεηλασίες, τούς διασμούς, τις καταστροφές και την συλλογή αιχμαλώτων. Ο Μωάμεθ εισήλθε θριαμβευτικά, έφιππος, στην Πόλη τὸ μεσημέρι τῆς ίδιας ημέρας, αφού βεβαιώθηκε για την ασφάλειά του, φρουρούμενος από πολλούς άνδρες. Τέτοιο ήταν τὸ δέος πὸν προκαλοῦσε αὐτὴ ἡ Πόλη στους γύρω λαούς. Αφού έπεσκέφθη διάφορα μέρη, έφθασε και στην Άγια-Σοφία. Έκείνη τὴν ώρα ἡ Άγια-Σοφία είχε γυμνωθεῖ από τούς Τούρκους από ὅ,τι πολύτιμο είχε. Μόνο θρηνοὶ άκουγό-ντουσαν τῶν δύστυχων ανθρώπων πὸν είχαν γεμίσει τὸ ναὸ ἐλπίζοντας στην σωτηρία ἐξ οὐρανῶν, αὐτὴ πὸν δὲν ἦλθε. Κατὰ τὸν Μιχαὴλ Δούκα: «Τότε έδεσμεῖτο δούλη σὺν τῇ κυρία, δεσπότης σὺν τῷ θυρωρῷ, τρυφεροὶ νέοι σὺν παρθένους, παρθένους ἄς οὐχ έώρα ἡλιος, παρθένους ἄς ὁ γεννήσας μόλις έβλεπεν, έλκόμεναι, εἰ δὲ και βία άντρωθοῦντο και ραβδιζόμεναι». Σε λίγες ώρες ἡ Άγια-Σοφία, τὰ Ἱερὰ σκεύη, ἡ Άγία Τράπεζα, οἱ εἰκόνες, τὰ χρυσοῦφαντα ἄμφια, τὸ χρυσάφι, τὸ ἄσημι, οἱ πολύ-τιμοι λίθοι, ὅλα είχαν διαρπαγεῖ, συληθεῖ από ὅ,τι ἄξιζε για τούς κατακτητές και ὅ,τι δὲν ἄξιζε γι' αὐτούς ἦταν σωρὸς ἀπλῶν κουρελιῶν ανάμικτων με τὸ αἷμα και τούς θρήνους τῶν δυστυχισμένων, πὸν δὲν ἤξεραν πὸν νὰ κρυφοῦν. Ἐπάνω στην Άγία Τράπεζα και τὰ ἱερὰ θυσιαστήρια ἔπιναν και ἔτρωγαν και «τὰς ἀσελγείς γνώμας και ὀρέξεις αὐτῶν μετὰ γυναικῶν και παρθένων και παιδῶν ἐπά-νωθεν έποιοῦν και ἔπραττον». Ἡ Άγια-Σοφία εκείνη τὴν ἡμέρα, τὸ Φῶς τοῦ Κόσμου, εἶδε και ἔζησε μιὰ από τις φοβερότερες και ἀθλιότερες εἰκόνες τοῦ ανθρώπου, εἴτε θύμα ἦταν εἴτε θύτης, στην ἱστο-ρία τῆς ανθρωπότητας. Αὐτὴ τὴν εἰκόνα άντίκρισε ὁ Μωάμεθ στο ναὸ τῆς Άγια-Σοφίας τὸν «έρη-μον και γυμνόν», ἄλλα «έξέστη τῇ θέα» τοῦ ὑπέρλαμπρου οικοδομήματος. Ἀνέβηκε στην Άγία Τρά-πεζα και έκανε τὴν προσευχὴ του. Ἡ Άγια-Σοφία τώρα ἦταν τζαμί.

Πονάει ἡ Ἄλωση τῶν Ἑλλήνων και πὸν πολὺ ἡ Άγια-Σοφία. Ποιὸς νὰ τὸ καταλάβει; Ἄλλα και γιατί νὰ τὸ καταλάβει; Πῶς νὰ καταλάβει πῶς δὲν ὑπάρχει μῖσος για ὅλα αὐτὰ, ἄλλα συγχώρεση μόνο γι' αὐτούς πὸν δὲν ἐγνώριζαν, ἄλλα και μνήμη αἰώνια και ἄσβεστος πόθος για τὸ φῶς, αὐτὸ πὸν εἶδε ὁ Ἑλληνας σὲ κτίσμα, σὲ ναὸ, μεσ' στην Άγια-Σοφία [...].

Ἡ πτώση τῆς Αὐτοκρατορίας

Τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Μεταλληνοῦ

Τὰ αἷτια τῆς πτώσης

Εἶναι φανερό, ὅτι ἡ πτώση τῆς Πόλης τὸ 1453 δὲν ἔγινε ἀπροσδόκητα, οὔτε μὲ αὐτὴν ἄρχισε ἡ τουρκοκρατία. Στις 29 Μαΐου 1453 ἓνα μεγάλο μέρος τῆς Ρωμανίας ἦταν ἤδη κάτω ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς, τοὺς Ἄραβες καὶ τοὺς Βενετούς. Ἀπὸ τὸ 1204 ἡ Πόλη δὲν μπόρεσε νὰ ἀναλάβει τὴν πρώτη της δύναμη καὶ ὅλα ἔδειχναν πὼς βαδίζει στὴν τελικὴ πτώση. Τὸ φραγκικὸ πλῆγμα ἐναντίον της ἦταν τόσο δυνατό, πὺ ἀπὸ τὸ 13ο αἰῶνα ἡ Κωνσταντινούπολη ἦταν «μια πόλη καταδικασμένη νὰ χαθεῖ».

Ἡ ἄλωση ἦταν ἐξάλλου ἡ κατάληξη μιᾶς μακροχρόνιας ἀποσύνθεσης τῆς πολιτικῆς καὶ οικονομικῆς ὑπόστασης τοῦ Γένους. Ἀπὸ τὸ 13ο αἰῶνα ὁ Ἑλληνισμὸς εἶχε διασπαστεῖ καὶ διαμοιραστεῖ, στὸ μεγαλύτερο μέρος του, σὲ ξένους δυνάστες. Οἱ διεισδύσεις, ἔπειτα, μισθοφόρων στὸ στρατὸ καὶ ἀλλοφύλων στὸ διοικητικὸ μηχανισμό του εἶχαν προκαλέσει τὴν ἐθνολογικὴ του ἀλλοίωση. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι (1321-1328, 1341-1355) καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἀναρχία εἶχαν ἐπιφέρει τὴ δημογραφικὴ του συρρίκνωση. Σοβαρὰ λάθη στὴν οικονομικὴ πολιτικὴ τῶν αὐτοκρατόρων, ὅπως ἡ συνεχῆς αὔξηση τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας σὲ βάρος τῶν μικρῶν ἰδιοκτητῶν, πὺ πιέζονταν ἀπὸ τὴ δυσβάστακτη φορολογία, ἡ καταχρηστικὴ ἐπέκταση τοῦ θεσμοῦ τῶν «προνοιαρίων» καὶ ἡ ὑπερβολικὴ, πολλὰ φορὲς, αὔξηση τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων δημιούργησαν μιὰν οικονομικὴ ὀλιγαρχία σὲ

βάρος τῶν μικροκαλλιεργητῶν τῆς γῆς, μὲ ἀπώλξη τὴν οικονομικὴ κρίση. Τὸ ἐμπόριο εἶχε περιέλθει στὰ χέρια τῶν δυτικῶν καὶ οἱ δυνατότητες γιὰ οικονομικὴ ἀνάκαμψη περιορίστηκαν σημαντικά. Ὑπῆρχαν ὅμως καὶ πνευματικὰ αἷτια τῆς πτώσης.

Οἱ θρησκευτικὲς, κοινωνικὲς καὶ ἰδεολογικὲς ἀντιθέσεις προκάλεσαν βαθεῖα σύγχυση, πὺ λειτούργησε διαλυτικὰ στὸ σῶμα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἰδιαιτέρα οἱ δυτικὲς ἐπιρροὲς καὶ οἱ συνεχεῖς ὑποχωρήσεις τῶν πολιτικῶν στὶς δυτικὲς (παπικὲς) ἀπαιτήσεις, γιὰ τὴν ἀναμενόμενη στρατιωτικὴ βοήθεια, ὀδήγησαν στὴν πνευματικὴ ἀλλοίωση τοῦ Βυζαντίου, μὲ ἄμεσο κίνδυνο ἀπώλειας τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς ταυτότητάς του. Γιατί, ἂν τὸ Βυζάντιο ἔπαυε νὰ διατηρεῖ τὴν πνευματικὴ καὶ πολιτισμικὴ ἰδιαιτερότητά του, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν ἔπεφτε στὰ χέρια τῶν Τούρκων, θὰ καταλυόταν ἐσωτερικά, μεταβαλλόμενο σὲ πνευματικὸ προτεκτοράτο τῆς Φραγκιάς. Ἡ πτώση —κατὰ τοὺς ἀνθενωτικούς— ἦλθε ὡς σωτηρία, γιατί κράτησε τὴν πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ καθαρότητα τοῦ Γένους, τὸ ὅποιο στὴ δουλεία, παρὰ τὶς ταλαιπωρίες του, μπόρεσε νὰ ἀνασυνταχτεῖ καὶ νὰ ἐπιβιώσει.

Συνέπειες γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ

Τὸ γεγονὸς τῆς ἄλωσης εἶχε τεράστια σημασία γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ καὶ τὴν κατοπινὴ του πορεία. Γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἡ ἄλωση ὑπῆρξε μιὰ κρίσιμότερη στιγμή στὴν ἱστορία τους. Γιατί ἄρχισε γι' αὐτοὺς μιὰ περίοδος μακρᾶς δοκιμασίας μὲ μειωμένους οικονομικά καὶ πολιτικά τὶς δυνάμεις τους. Ἄν οἱ ψυχικὲς καὶ πνευματικὲς δυνάμεις τους δὲν ἦσαν ἀκμαῖες, εἶναι ἀμφίβολο ἂν θὰ μπορούσε τὸ Γένος νὰ ξεπεράσει τὶς συνέπειες τῆς πτώσης, ὅπως συνέβη μὲ ἄλλους λαοὺς στὴν ἱστορία. Ἡ ἐμμονὴ ὅμως στὴν ὀρθόδοξη παράδοση, καὶ μὲσω αὐτῆς καὶ στὴν ἐλ-

ληνικότητα, κρατούσε δεμένο τὸ Γένος μὲ τὶς ζωτικὲς πηγές του.

Ἡ ἀπώλεια εἰδικὰ τῆς Κωνσταντινούπολης ὑπῆρξε σημαντικότερο γεγονός. Ἡ Πόλη ἦταν ἡ συνισταμένη ὄλων τῶν ἐλπίδων τῶν Ρωμηῶν. Ἡ διατήρηση τῆς ἐλευθερίας της, παρὰ τὴν τρομακτικὴ συρρίκνωση τῆς αὐτοκρατορίας, ἔτρεφε τὴν αὐτοπεποίθησή τους καὶ συντηροῦσε τὸν ψυχισμό τους. Ὅπως ὑπογράμμισε πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση ὁ λόγιος μοναχὸς Ἰωσήφ Βρυνένιος: «*Ταύτης τῆς πόλεως ἰσταμένης, συνίσταται πως αὐτῇ καὶ ἡ πίστις ἀκράδαντος· ἐδαφισθείσης δὲ ἡ ἀλούσης, ἄπερ, Χριστέ μου, μὴ γένοιτο, ποία ἔσται ψυχὴ κατὰ πίστιν ἀκλόνητος;*». (Δηλαδή: Ὅσο στέκεται ὄρθια αὐτὴ ἡ πόλη, μένει μαζί της ἀκλόνητη καὶ ἡ πίστις. Ἄν ὅμως κατεδαφιστεῖ ἡ ἀλωθεῖ, πὺ νὰ μὴ γίνε, Χριστέ μου, ποία ψυχὴ θὰ κρατήσῃ τὴν πίστις της ἀσάλευτη;). Μετὰ τὴν πώση τῆς Πόλης ἡ δύναμις ἀντίστασης μειώθηκε σημαντικά, ὅπως δείχνουν οἱ ἀλλαξοπιστίες καὶ ἡ μοιρολατρικὴ στάση πολλῶν ἀπὸ τὸν κληρὸ καὶ τὸ λαό. Τὸ Γένος χρειαζόταν κάποια δύναμις, πὺ θὰ ἐμπόδιζε τὴν ἀλλοτριώση

του καὶ θὰ ἐξασφάλιζε τὴν ἐπιβίωση καὶ ἀνάκαμψή του. Αὐτὴ τὴ δυσκολότητα, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖότητα ἀποστολῆς θὰ ἀναλάβει ἡ Ἐκκλησία ὡς Ἐθναρχία.

Σημασία γιὰ τοὺς Ὀθωμανοὺς

Ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς Ὀθωμανοὺς ἡ ἄλωση εἶχε ἀνάλογη σημασία. Μὲ αὐτὴ νομιμοποιήθηκε ἡ νίκη τους πάνω στὴν Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, ἡ ὁποία μὲ τὸ πάροισμο τῆς Πόλης ἔγινε καὶ τυπικὰ Ὀθωμανικὴ. Ἡ κατάρκτηση τῶν ὑπόλοιπων ρωμαϊκῶν ἐδαφῶν (Τραπεζούντα, κυρίως Ἑλλάδα) δὲν ἦταν παρὰ ἡ ὁλοκλήρωση τῆς ὑποκατάστασης τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς στὴν αὐτοκρατορία τους.

Τὸ σπουδαῖο, ὅμως, εἶναι ὅτι τὸ ἄλλοτε βάρβαρο τουρκικὸ φύλο τῶν Ὀθωμανῶν μέσα σὲ σύντομο χρόνο μπόρεσε νὰ συγκροτηθεῖ σὲ μιὰ πανίσχυρη αὐτοκρατορία καὶ νὰ ἐνταχθεῖ στὸ σύστημα τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Μέσα στὰ ὅρια τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας θὰ ἀγωνιστεῖ στὸ ἐξῆς ὁ Ἑλληνισμός, μαζί μὲ ὅλη τὴ Ρωμηοσύνη, νὰ βρεῖ τὸ δρόμο του στὴ νέα γι' αὐτὸν πραγματικότητα.

Οι Κρυπτοχριστιανοί στην Πόλη

Του Γεωργίου Θ. Πρίντζιπα

Οπως είναι γνωστό, οι νέες συνθήκες που δημιούργησε ή τουρκική κατάκτηση, καθώς και οι ποικιλόμορφες καταπιέσεις που άσκούσε ο κατακτητής στους χριστιανούς, δημιούργησαν τις συνθήκες για τον εξισλαμισμό ατόμων, ομάδων, αλλά και ολόκληρων περιοχών. Το κύμα αυτό της έξωμοσίας πολλές φορές πήρε τεράστιες διαστάσεις και είναι ανάλογο με την έδραϊωση της τουρκικής κυριαρχίας στη Μ. Ασία και την προέλαση των όθωμανών στη χερσόνησο του Αΐμου. Για τον Έλληνισμό οι εξισλαμισμοί είτε ομαδικοί, είτε ατομικοί, έκουσιοι ή άκούσιοι απέτελεσαν βαρύτατο πλήγμα. Πρέπει δὲ νὰ σημειωθεῖ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ έκουσιοι εξισλαμισμοί, σὲ πολλές περιπτώσεις, ἰσοδυναμοῦσαν με άκούσιους, μιὰ καὶ οἱ συνθήκες πὸν τοὺς προκάλεσαν, στὴν οὐσία, ὀδήγησαν τοὺς ὑποδούλους σὲ μιὰ μονοσήμαντη συμπεριφορά.

Κύριο ἀποτέλεσμα τῶν εξισλαμισμῶν ἦταν ἡ αὐξηση τῆς δύναμης τῶν ὀθωμανῶν καὶ ἡ μείωση, σὲ σημεῖο ἀφανισμοῦ, τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ, μιὰ καὶ ἡ ἄρνηση τῆς ιδιότητος τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανοῦ συνεπήγετο καὶ τὴν αὐτόματη μετάθεσή του ἀπὸ τὴν κατηγορία τοῦ ὑποδούλου στὴν κατηγορία τοῦ κατακτητῆ. Αὐτὸς ἦταν ὁ λόγος, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ πιστοποίηση τῆς νίκης τοῦ Ἰσλάμ, γιὰ τὸν ὁποῖο οἱ ὀθωμανοὶ ἐπεφύλασσαν ἐξαιρετικὲς τιμὲς στοὺς εξισλαμισμένους ρωμιούς.

Τὸ φαινόμενο, ἐντασσόμενο στὴν θεοκρατική πολιτειολογία τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖο ἐφῆρμοζε τὴν ἀρχὴ *cujus regio ejus*

religio, καὶ στὴ μανιχαϊκὴ κοσμολογικὴ ἀντίληψη τοῦ Ἰσλάμ περὶ δύο κόσμων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος (*dar el Islam*) πρέπει νὰ κατακτήσει τὸ δεύτερο (*dar el harb*), ἀπέβη κυριολεκτικὰ μάλιστα γιὰ τὸ Γένος. Τὸ ὀσμανικὸ κράτος, ὡς μουσουλμανικὸ, ἀπλῶς ἀνεχόταν τοὺς χριστιανούς πὸν στὴν οὐσία ἦταν ὕλη πρὸς κατάκτηση, σύμφωνα με τὴ διδασκαλία περὶ ἱεροῦ πολέμου (*djihad*).

Ἡ ἔκταση τῶν εξισλαμισμῶν καὶ ἡ δραματικὴ μείωση τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν περιγράφεται χαρακτηριστικὰ στις πηγές. Ὁ φιλενωτικὸς Νεόφυτος Ροδινὸς ὁ Κύπριος γράφει τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1648 στὸν Ἰωάννη, πρεσβύτερο καὶ ρεφερενδάριο Παραμυθίας: «*Καλὰ ἤξεύρει ἡ εὐλάβειά σου τί ἔγινε ὁ Γλυκέων Νεκτάριος, πῶς τὰ χωρία του, πηγαίνοντας διὰ τὴν ζήτην, ἕνα χρόνον τὰ εὗρισκε χριστιανούς, τὸν ἄλλον τὰ εὗρισκεν μεταβαλμένα (οἶμοι τῶν κακῶν) εἰς τὴν συχαντερὴν πίστιν τῆς ἀραβικῆς ἀλουποῦς*».

Ἐνώπιον τοῦ κινδύνου αὐτοῦ τὸ Γένος ἀντέδρασε. Καὶ ἡ ἀντίδρασή του πήρε σταδιακὰ διάφορες μορφές. Ἡ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, με τὸν ἰδιότυπο πολιτικὸ ρόλο της, τὰ μοναστήρια, οἱ δάσκαλοι, προσπάθησαν νὰ στηρίξουν τοὺς ρωμιούς καὶ ν' ἀντιπαραταχθοῦν στὴν ἰδεολογικὴ ἰσλαμικὴ ἐπιθετικότητα. Βεβαίως, μεγαλύτερη καὶ οὐσιαστικότερη ἀντίδραση προῆλθε ἀπὸ τοὺς φωτισμένους ἐκείνους ἄνδρες πὸν στήριξαν τὸ λαὸ με τὶς διδασχές τους καὶ τὸ παράδειγμα τους, ὅπως ὁ Δρυϊνουπόλεως Σοφινός, ὁ μοναχὸς Νεκτάριος Τέρπος καὶ προπαντὸς ὁ ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός. Παράλ-

ληλα, την ίδια εποχή προβάλλεται το παράδειγμα των Νεομαρτύρων με σκοπό την εγκαρδίωση των ύποδούλων και την ανάπτυξη σ' αυτούς αντιστασιακού πνεύματος κατά του ισλαμικού φανατισμού.

Μέσα σ' αυτό το πνεύμα αντίστασης κινείται και το ζήτημα των Κρυπτοχριστιανών. Αυτών, δηλαδή, των ρωμιών οι οποίοι εξισλαμισθέντες συνέχισαν κρυφίως να ζούν ως ὀρθόδοξοι κι ἔτσι κατόρθωσαν να κρατηθῶν στο χώρο τῆς θρησκευτικῆς τους πίστεως καὶ τῆς ἐθνικῆς τους παράδοσης. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἀντέδρασαν στὸ κύμα τῶν ἐξισλαμισμῶν, στὴν οὐσία, ἔγινε ὁ ὁμόγαλιος λῶρος πού τοὺς ἔνωσε μὲ τὴν Ὁρθοδοξία καὶ τὸ Γένος.

Γι' αὐτό, παρὰ τὰ χρόνια πού πέρασαν, παρὰ τὴ διαδοχὴ τῶν γενεῶν, κρυπτοχριστιανικὲς κοινότητες, ἀλλὰ καὶ μεμονωμένα ἄτομα, διατηρήθηκαν στὸ χώρο τῆς ἀποκρυφίας ἴσαμε τὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶ-

Ὁ Ἅγιος Ναός «τῆς τοῦ Θεοῦ Εὐλογίας», στὴν Ἱερὴ.

να καὶ ἐμφανίσθηκαν, ὅταν τὸ ἐπέτρεψαν λόγοι πολιτικῆς καὶ διπλωματικῆς εὐπρέπειας τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, μὲ ἀκραιφνῆ ἑλληνικὴ συνείδηση. Ἀντίθετα, ὅσοι ἐκ τῶν ἐξισλαμισθέντων ἐγκατέλειψαν μὲν τὴν θρησκευτικὴ τους παράδοση, κράτησαν ὅμως ὡς σύνδεσμο μὲ τὴν προηγούμενη ζωὴ τους τὴ γλωσσικὴ τους παράδοση (ὅπως π.χ. οἱ Τουρκοκρητικοί, οἱ Βαλαάδες, οἱ Ὀφλῆδες κ.ἄ.), ἀπώλεσαν μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου καὶ τὴν ἐθνικὴ τους συνείδηση. Ἡ κοινὴ γλῶσσα δὲν στάθηκε ἱκανὴ νὰ τοὺς κρατήσῃ μέσα στὸν κορμὸ τοῦ Γένους.

Μὲ τὸ πρόβλημα τῶν Κρυπτοχριστιανῶν συνδέονται διάφορα ἐπὶ μέρους ζητήματα,

ὅπως οἱ μηχανισμοὶ συντήρησής τους μέσα στὴν ὀρθόδοξη πίστη, ὁ τρόπος ἀπόκρυψής τους ἀπὸ τὸ μουσουλμανικὸ περιβάλλον, οἱ μεταξύ τους σχέσεις, οἱ σχέσεις τους μὲ τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία, θέματα ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ ἄσκησης οἰκονομίας κ.ἄ. Βασικὸ βεβαίως ζήτημα ἀποτελεῖ ἡ κατὰ τόπον ἐμφάνιση τοῦ φαινομένου. Ἡ ἔρευνα ἔχει δείξει ὅτι οἱ κρυπτοχριστιανικὲς κοινότητες εὐδοκίμησαν κυρίως κοντὰ σὲ μοναστικὰ κέντρα ἢ ὀρθόδοξα χωριά, ἀπὸ ὅπου προφανῶς δέχονταν ἐκκλησιαστικὴ ὑποστήριξη. Βεβαίως, οἱ περισσότερες περιπτώσεις ἀναφέρονται στὴ Μ. Ἀσία, στὴν Κρήτη, στὴν Κύπρο καὶ στὴν Ἡπειρο, στίς περιοχὲς δη-

λαδῆ ὅπου ἡ ὀθωμανικὴ διοίκηση ἦταν χαλαρὴ. Ὁ Μ. Γεδεὼν ἐπ' αὐτοῦ γράφει ὅτι «τὸ τάγμα τοῦ τῶν μισοπίστων ἐλεξετείνετο εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἐπαρχίας τῆς ἄλλοτε μεγάλῃς τουρκικῆς αὐ-

τοκρατορίας»¹. Καὶ ἔχει δίκιο! Κρυπτοχριστιανικὲς κοινότητες, ἀλλὰ καὶ μεμονωμένα ἄτομα ἢ οἰκογένειες παρουσιάστηκαν σὲ πολλὰ μέρη, ἀκόμη καὶ σὲ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα, ὅπως ἡ Κωνσταντινούπολη.

Ἡ ὑπαρξὴ τους στὴν πρωτεύουσα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐκεῖ ὅπου ἡ κεντρικὴ διοίκηση διέθετε μηχανισμοὺς ἐλέγχου κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀποτελεσματικούς, καὶ γι' αὐτὸ ἀπαγορευτικούς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη κάθε εἴδους συνωμοτικῆς δράσης, μαρτυρεῖται ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 16οῦ αἰῶνα. Τότε, καὶ συγκεκριμένα τὸ 1573, φθάνει στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ λουθηρανὸς ἱερέας καὶ μετάπειτα καθηγητῆς Στέφανος

Gerlach (Γερλάχιος), ως μέλος του έπιτελείου του Γερμανού πρεσβευτή και με υπόδειξη του διαπρεπούς θεολόγου της Τυβίγγης Μαρτίνου Κρούσιου. Άποστολή του Γερλαχίου ήταν να γνωρίσει τη ζωή της Όρθόδοξης Έκκλησίας και να έλθει σ' έπαφή με τον Οίκουμενικό Πατριάρχη Ίερεμία Β' τον Τρανό, με τον όποιο άρχισαν τó γνωστό δογματικό διάλογο οί θεολόγοι της Τυβίγγης². Στά πλαίσια της άποστολής του αυτής ήλθε σ' έπαφή με πολλούς όρθόδοξους και με περιπτώσεις κρυφών χριστιανών. Όπως δηλώνει δέ ό ίδιος έπισκέφθηκε και μία κρυφή όρθόδοξη έκκλησία έξω από τά τείχη.

Έκτός από την μαρτυρία αυτή του Gerlach και άλλες μαρτυρίες μιλούν για την ύπαρξη κρυπτοχριστιανών στην Κωνσταντινούπολη και μάλιστα στην περιοχή ανάμεσα στην Άγία Σοφία και τó Παλαιό Σεράγι. Πόση αλήθεια κρύβουν οί μαρτυρίες αυτές; Ό Μανουήλ Γεδεών τις δέχεται ως αληθινές. Γράφει σχετικά: «Είς τινα τών ιδιωτικών μεγάρων της πρωτεύουσας ταύτης σώζονται βυζαντινοί ναοί υπό γήν, ούς οί κάτοχοι τών μεγάρων, Όθωμανοί εις τó φανερόν, χριστιανοί δέ εις τó κρυπτόν, περιποιούνται, διατηρούντες και ιερέα πρòς επίτελεσιν τών ιερουργιών».

Συγκλονιστικές λεπτομέρειες για την ζωή τους στην Πόλη διέσωσαν οί Π. Μελανοφρύδης³ και Ν. Βαφειδής⁴. Προσωπική μαρτυρία για την γνωριμία του με κρυπτοχριστιανούς κατέγραψε στην έφημερίδα «Μακεδονία» της 13.2.1959 ό Χ. Ζηκόπουλος. Άπό τις διηγήσεις αυτές φαίνεται ότι στην Κωνσταντινούπολη υπήρχε κρυπτοχριστιανική κοινότητα που ήταν γνωστή στο Πα-

τριαρχείο. Μέλη της, όπως μαρτυρείται, ήσαν γνωστά όνόματα της όθωμανικής κοινωνίας. Χρονολογικά οί περιπτώσεις αυτές τοποθετούνται στα τέλη του 19ου και στις άρχές του 20ου αιώνα, όπωςσδήποτε πάντως πριν τόν Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, πράγμα που σημαίνει ότι τουλάχιστον μέχρι τότε διατηρήθηκε ό Κρυπτοχριστιανισμός στην Πόλη.

Βεβαίως, τά έρωτήματα παραμένουν και όπως είναι φυσικό άφορούν στη σύγχρονη έποχή. Επίσημα τó τέλος της άποκρυφίας βρίσκεται στο 1910, όποτε δόθηκε ή δυνατότητα στους κρυπτοχριστιανούς της όθωμανικής αυτοκρατορίας να πολιτογραφηθούν ως χριστιανοί. Στην πράξη όμως λίγοι άκολούθησαν τó δρόμο αυτόν. Πολλοί, φοβούμενοι τó άπειλητικό και πάντα έκδικητικό μουσουλμανικό περιβάλλον, συνέχισαν την πρακτική της διπλής ζωής που την γνώριζαν από αιώνες. Έτοι πιθανολογείται με βεβαιότητα ή συνέχεια του φαινομένου και στα μετέπειτα χρόνια. Γιατί όχι και στην Κωνσταντινούπολη. Άπό τις διηγήσεις που υπάρχουν πολύ βοηθητική για τó θέμα είναι ή έμπειρία του μακαριστού γέροντα Γαβριήλ Διονυσιάτου από τή συνάντησή του με κρυπτοχριστιανούς στην Πόλη τή Μ. Τεσσαρακοστή του 1954⁵.

Παρά ταύτα τó έρώτημα παραμένει: Υπάρχουν ακόμη κρυπτοχριστιανοί; Κοντεύουμε τρεις γενεές από τή δεύτερη άλωση του έλληνισμού, τή Μικρασιατική Καταστροφή, και οί μνήμες άτονούν. Η ζωή είναι μία χοάνη που σέ καταπίνει. Και λοιπόν; Θα άποκλείσουμε την ύπαρξή τους; Βεβαίως όχι. Τó τί γίνεται μέσα στην ψυχή του ανθρώπου μόνο ό Θεός τó γνωρίζει.

1. Μανουήλ Γεδεών, «Αθρόβιος Όρθοδοξία», Έλληνικά Γράμματα 1(1934)88.

2. Βλ. Κ. Σάθα, Βιογραφικόν Σχεδιάσμα περί Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ίερεμίου Β' του Τρανού, Άθήνησι, 1872, σελ. 26' και έξης. Τις άπαντήσεις του πατριάρχη βλ. Ν. Καμίρη, Τά δογματικά και συμβολικά μνημεία της Όρθόδοξου Καθολικής Έκκλησίας, Άθήνησι 1952-1953, σελ. 369 και έξης.

3. Στην Ποντιακή Έστία 13 (1962) 6587-6589.

4. Βλ. Ν.Ε. Μηλιώρη, Οί Κρυπτοχριστιανοί, Άθήνησι 1962, σελ. 46.

5. Ποντιακή Έστία 9 (1958) σελ. 4827-4830.

Ἕλληνες Ὀρθόδοξοι ἢ Εἰδωλολάτρες;

Τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου Κυριακοῦ Τσουρού

Ενα νέο φαινόμενο μπαίνει τὰ τελευταῖα χρόνια στὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων: ἡ ἐμφάνιση τῆς «ἀρχαιολατρίας» ἢ «νεοειδωλολατρίας». Βεβαίως, παρόμοια φαινόμενα κατέγραψε ἡ ἱστορία καὶ στὸ Βυζάντιο, λίγο πρὶν τὴν Ἄλωση, στίς μέρες τοῦ Πλήθωνα. Ὅμως, ἡ σύγχρονη μορφή τῆς νεοειδωλολατρίας ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ρευμάτων τῆς «Νέας Ἐποχῆς» καὶ παρουσιάζεται ιδιαίτερα σκληρὴ καὶ ὑβριστικὴ ἀπέναντι στὴν Χριστιανικὴ Πίστη.

Συνήθως ἡ πρώτη ἀντίδρασή μας μπροστὰ στὸ νέο αὐτὸ ρεῦμα τῆς νεοειδωλολατρίας εἶναι ἓνα εἰρωνικὸ μειδίαμα ἢ ἡ γνώμη ὅτι δὲν πρέπει «νὰ ἀσχολεῖται κανεὶς μὲ τέτοια πράγματα· ὑπάρχουν σοβαρότερα». Ἡ ἀκόμη βλέπουμε τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ νεοεποχίτικου αὐτοῦ ρεύματος σὰν ἀθεράπευτους νοσταλγοὺς ἐνὸς ἐνδόξου παρελθόντος χωρὶς ἐπιστροφή.

Μιὰ τέτοια ἀντιμετώπιση εἶναι ποιμαντικὰ ἐσφαλμένη καὶ ἀσφαλῶς δηλώνει ἄγνοια τῶν νέων δεδομένων, τῆς ἐκτάσεως καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ προβλήματος. Ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι νομίζεται, ἡ νεοειδωλολατρία στίς μέρες μας σαγηνεύει καὶ θὰ πλανήσει πολλὰ ψυχὰς καὶ μάλιστα νέων ἀνθρώπων, διότι ἡ νεοεποχίτικη αὐτὴ ἰδεολογία στοχεύει στὴν ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια.

Τὸ σύνθημα ὅτι «ὄλες οἱ θρησκείες εἶναι καλές, ὁ Θεὸς εἶναι ἓνας καὶ ὁ ἴδιος παντοῦ», πὸν καλλιεργεῖται εὐρύτατα ἀπὸ τὰ ρεύματα τῆς «Νέας Ἐποχῆς», ἔχει ὀδηγήσει τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο νὰ μὴ μπορεῖ νὰ διακρίνη εὐκόλα τὸν Ἀληθινὸ Θεὸ ἀπὸ τοὺς ψευδεῖς «θεοὺς» – τὰ εἰδωλα. Ἄλλωστε ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἀνύψωσε σὲ λατρεία τὴν θεραπεία τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας

καὶ ἔτσι κατάντησε νὰ εἶναι στὴν πράξη πιὸ εἰδωλολάτρης ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους εἰδωλολάτρες. Εἶναι αὐτὸ πὸν ὁ μακαριστὸς π. Ἀντώνιος Ἀλεβιζόπουλος ἐχαρκτήριζε σὰν «θρησκεία τῆς ἐκκοσμίκευσης». Ὅπως σημειώνει σύγχρονος διανοούμενος «ὁ ἀστικὸς πολιτισμὸς –στὴ βάση του καταναλωτικὸς– εἶναι οὐσιαστικὰ πιὸ εἰδωλολατρικὸς ἀπὸ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ πολυθεΐα». Ὁ ἴδιος συμπληρώνει ὅτι «ἡ προσπάθεια (τῆς ἐπαναβιώσεως τῆς εἰδωλολατρίας) ἀποκτᾷ ιδιαίτερη σημασία, ἀφοῦ ἐμφανίζεται συνφασμένη μὲ τὸ αἶτημα ἀνεύρεσης ἢ βίωσης τῆς “γνήσιας” Ἑλληνικότητας. Συγκεκριμένα, ἡ εἰδωλολατρία θεωρεῖται τὸ πλέον ἐναρμονισμένο μὲ τὸν Ἑλληνισμὸ θρησκευτικὸ σύστημα» (Β. Μπακούρου, Θὰ μποροῦσε νὰ ἀναβιώσῃ σήμερα ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ θρησκεία; Τρίτο Μάτι, Ὀκτώβριος 1997, σελ. 22).

Στὴν προσπάθεια ὅμως αὐτὴ τῆς Ἑλληνικῆς νεοειδωλολατρίας γιὰ τὴν δῆθεν ἀνεύρεση τῆς Ἑλληνικῆς «γνησιότητος» διαπιστώνεται τὸ ἐξῆς παράδοξο: γίνεται ἓνα τεράστιο ἱστορικὸ ἄλμα ἀπὸ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ πραγματικότητα στὴν σύγχρονη ἐποχὴ καὶ ἀποσιωπᾶται ἢ παραβλέπεται, ἐκ μέρους τῶν νεοειδωλολατρῶν, ἡ ἀπορρίπτεται μετὰ βδελυγμίας ἢ χιλιετῆς Βυζαντινῆ περιόδου. Καὶ τίθεται τὸ ἐρώτημα: Γιατί αὐτὴ ἡ προκατειλημμένη, ἀντιϊστορικὴ, ἀντιεπιστημονικὴ καὶ κατὰ βάθος ἀνθελληνικὴ συμπεριφορὰ; Μήπως ἡ Βυζαντινῆ περίοδος δὲν εἶναι βασικὸ καὶ μάλιστα μακρόχρονο τμῆμα τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους; Μήπως οἱ Βυζαντινοὶ μας πρόγονοι τῆς Ἁγία-Σοφίας καὶ τῆς Ἀλώσεως, τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων δὲν ἦσαν

Ἕλληνες; Μήπως ἄραγε οἱ Βυζαντινοὶ Ἕλληνες, μέσα στὰ πλαίσια τῶν πολιτισμικῶν ἀνακατατάξεων μιᾶς ὁλόκληρης χιλιετίας, δὲν εἶχαν τὸ δικαίωμα ἐπιλογῆς στὸ θρήσκευμα, ἀποποιοῦμενοι τοὺς μύθους τῆς εἰδωλολατρίας; Ἡ μήπως ἡ ἀρχαιοελληνικὴ θρησκεία, τὴν ὁποία δῆθεν ἐπαναβιώνουν οἱ νεοειδωλόλατρες, ἦταν ἀμιγῶς ἐλληνικὴ καὶ γηγενής, ἀπηλλαγμένη συγκρητιστικῶν διεργασιῶν μεταξὺ τῆς ἐλληνικῆς εἰδωλολατρίας καὶ τῶν λοιπῶν θρησκευτικῶν μορφῶν τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ τῶν κατακτήσεων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου; Περίεργο κι ὅμως ἀληθινό: οἱ νεοειδωλόλατρες συμπατριῶτες μας μὲ ἓνα παράλογο ἄλμα ἀναζητοῦν μόνον τοὺς «παποῦδες» τοὺς καὶ ἀρνοῦνται τοὺς «πατέρες» τοὺς.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν δημοσιευμάτων στὸ θέμα αὐτὸ περιορίζομαι στὰ ὅσα γράφει σὲ κύριο ἄρθρο τοῦ περιοδικοῦ «Δαυλός» ὁ ἰδιοκτῆτης του: «ἐδῶ καὶ 17 περίπου αἰῶνες ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἔδωσε τίποτε πὺν νὰ γίνῃ παγκόσμιο καὶ πανανθρώπινο...», ἀντίθετα, ὑπῆρξε μιὰ «δι-σχιλιετῆς νόθευση, ἀλλοίωση καὶ ἐκτροπὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ ἱστορικὴ ἀφασία του...» (Δαυλός, τεύχ. 154, Ὀκτώβριος 1994). Στὸ Βυζάντιο, κατ' αὐτόν, «τὰ πολιτικὰ καὶ ἰδεολογικὰ του στοιχεῖα μέχρι λίγο πρὸ τῆς Ἀλώσεως ἦταν κατὰ τὸ πλεῖστον ὄχι ἀπλῶς ξένα πρὸς κάθε Ἑλληνικό, ἀλλὰ καὶ ἀποδεδειγμένα ἔπαιξαν τὸν ρόλο τοῦ ἱστορικοῦ ἐξολοθρευτῆ καὶ "διακόπτη" τῆς τυπικῆς ἐλληνικῆς συνέχειας» (Δαυλός, τεύχ. 135, Μάρτιος 1993). Αὐτὰ γράφει ὁ «Δαυλός», παραθεωρώντας ὁλόκληρη τὴν Ἑλ-

ληνικὴ γραμματολογία καὶ τὸν ἐλληνόψυχο πολιτισμὸ τῆς μακρᾶς Βυζαντινῆς περιόδου.

Καὶ ὅμως τὰ ἔθνη ἐπιβιώνουν διαχρονικά. Καὶ ἡ ἐλληνικότητα τοῦ Ἔθνους μας, ἔτσι ὅπως προβάλλεται στὰ πλαίσια τῆς νεοειδωλολατρικῆς ἀναβιώσεως, εἶναι ἀσφαλῶς ἀκρωτηριασμένη ἀπὸ ἓνα σημαντικὸ τμήμα τῆς, ἀφοῦ ἐξοστρακίζεται ἀπ' αὐτὴν ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς, πὺν εἶναι γέννημα δικό τῆς. Ἡ πορεία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους περνᾷ ἱστορικὰ καὶ ὑποχρεωτικὰ μέσα στὸ Βυζάντιο.

Εἶναι δὲ ἀπορίας ἄξιο ὅτι σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια συμπλέουν οἱ Ἕλληνες νεοειδωλόλατρες μὲ τοὺς δυτικούς στοχαστές, οἱ ὁποῖοι «πρῶτοι τόνισαν ὡς ἀναγκαιότητα γιὰ τὴ δῆθεν ἐπανασύνδεση τῶν νεοελλήνων μὲ τὴν Ἀρχαιότητα, τὴν ἀποτίναξη τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐγκόλπωση τῆς εἰδωλολατρίας (π.χ. Charles de Mouy)» (Β. Μπακούρου, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 22).

Εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ κύριος λόγος αὐτοῦ τοῦ διασμοῦ τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ προσπάθεια

νά αποξενωθῆ ὁ Ὁρθόδοξος Χριστιανισμὸς ἀπὸ τὰ κύρια εἰρήσματα του, δηλαδή τὴν Ἑλληνικὴ Πατερικὴ Γραμματολογία, ἡ ὁποία κατόρθωσε τὸ θαῦμα τῆς ἑναρμονίσεως τῆς Χριστιανικῆς Ἀληθείας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ σοφίας διὰ τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Βυζαντινῆς περιόδου. Γι' αὐτὸ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ προσπάθεια τῶν Ἑλλήνων νεοειδωλατρῶν εἶναι ἀντιϊστορικὴ καὶ προκρουστικὴ, ἔξωπραγματικὴ καὶ ἄκρωσ οὐτοπικὴ, ἀφοῦ μάλιστα ἐπιδιώκει νὰ ἐπι-

ἄλλου, πολλὰ προβλήματα, ὅμοια μ' ἐκεῖνα ποὺ παρουσιάζονται μὲ τὴν δραστηριότητα ὄλων τῶν παραθρησκευτικῶν ρευμάτων τῆς «Νέας Ἐποχῆς», μποροῦν νὰ δημιουργηθοῦν ἀπὸ τὴν ἀναβίωση τοῦ νεοειδωλατρικοῦ φαινομένου. Καὶ μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ἀσφαλῶς ἡ συνοχὴ τῆς ἑλληνικῆς οἰκογένειας καὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, οἱ βάσεις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀπὸ τὴν μελέτη τῶν κειμένων τῶν νεοειδωλατρῶν καὶ τῆς ἐμφανίσεως νεοειδωλατρῶν-ἀρχαιολατρῶν, ποὺ ὄλο καὶ πληθαίνουν σὲ περιοδικά, ἐφημερίδες, σεμινάρια, ραδιοφωνικοὺς καὶ τηλεοπτικοὺς σταθμούς, ὁμιλίαι ἢ πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις ἐξάγεται ἀβίαστα ἡ διαπίστωση ὅτι ἐπιδιώκεται ἡ ἀνατροπὴ τῶν θεμελιωδῶν βάσεων καὶ τῶν ἠθικῶν ἀξιών, πάνω στίς ὁποῖες ἐδράζεται ἡ κοινωνικὴ συνοχὴ καὶ ἡ πολιτιστικὴ πρόοδος, ὁ Ἑλληνικὸς καὶ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς γενικώτερα. Ὁ Νόμος τῆς Ἀγάπης, ποὺ γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς εἶναι ἡ πεμπουσία τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς, ὑποβαθμίζεται ἀπὸ

βληθῆ στὸ λαὸ σὰν μορφολογικὸ κατασκευάσμα λογίων παγανιστῶν καὶ δὲν ἔχει εἰρήσματα στὰ θιώματα, ὄχι μόνον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ γενικώτερα, ποὺ θεμελιώνονται στὴν Χριστιανικὴ ἀντίληψη περὶ Θεοῦ καὶ κόσμου.

Παρ' ὅλα ταῦτα, ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ δῆ τὴν ἀναβίωση αὐτὴ σὰν πηγὴ συγχύσεως καὶ νὰ λάβῃ τὰ μέτρα ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴ σωστικὴ καὶ ἔγκαιρη ἐνημέρωση καὶ τὴν περιφρούρηση τοῦ Ὁρθοδόξου Πληρώματος. Ἐξ

τοὺς νεοειδωλολάτρεις καὶ στὴν θέση τοῦ κηρύσσεται ἡ Δίκη (δικαιοσύνη - ὑπὸ ποία ἄραγε ἔννοια). «Ὁ Ἑβραιοχριστιανισμὸς», δηλώνει ἐκπρόσωπος τῆς νεοειδωλολατρίας, «ἔχει σὰν πρῶτιστο ἰδανικὸ τοῦ τὴν Ἀγάπη, καὶ ὅταν λέμε (Ἀγάπη) ἐννοοῦμε ἓνα συναίσθημα ποὺ δὲν ἔχει Μέτρο, οὔτε Λογικὴ, εἶναι δηλαδή Ἄ-μετρο καὶ Ἄ-λογο, ἐνῶ ἐμεῖς ἀντιθέτως εἴχαμε τὴν Δίκη (δικαιοσύνη) σὰν πρῶτιστο ἰδανικὸ μας» (ΜΕΕΕ, Δίπτετες, τεῦχ. 4, σελ. 26-27).

Ἀκόμη, ἡ περὶ καλοῦ καὶ κακοῦ γενικὰ ἀντιχριστιανικὴ ἀντίληψη τῶν ρευμάτων αὐτῶν, δηλαδή ἡ καθαρὰ νεοεποχίτικη διδασκαλία ὅτι δὲν ὑπάρχει διαφορὰ-διάκριση μεταξὺ καλοῦ καὶ κακοῦ, μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ συγχύσεις, οὐσιώδεις κοινωνικὲς ἀλλαγές ἢ καὶ κοινωνικὲς συγκρούσεις. Ἡ «ἀντίστροφή» αὐτὴ «ἠθικὴ», ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κείμενά τους, διαφαίνεται καὶ στὸν ἐλευθεριάζοντα τρόπο συμπεριφορᾶς κατὰ τὶς φυσιολογικὲς ἢ ἄλλες προπαγανδιστικὲς λατρευτικὲς ἐκδηλώσεις τους. Περαιτέρω, ἡ συγκρητιστικὴ προσπάθεια, ὅπου αὐτὴ ὑπάρχει, στὴν ἀνάμιξη εἰδωλολατρικῶν καὶ χριστιανικῶν παραδόσεων καὶ ἐθίμων (π.χ. ἀναστενάγια, θυσίαι ζώωνταύρων, ἢ ἄλλοι τρόποι ἐκχύσεως αἵματος) ἢ ἢ «συμβολικὴ» καὶ «μυστικὴ» τάχα ἐρμηνεία χριστιανικῶν διδασκαλιῶν καὶ μυστηριακῶν λατρευτικῶν πράξεων, μποροῦν νὰ προκαλέσουν ἀλλοίωση τοῦ Ὁρθοδόξου φρονήματος καὶ νόθευση τῆς Χριστιανικῆς Ἀλήθειας μὲ δεισιδαιμονίες καὶ ποικίλα μυθεύματα.

Ἡ θέση μας αὐτὴ θὰ δεχθῆ βεβαίως σφοδρὴ ἐπίθεση, καθόσον ὁ σύγχρονος Ἕλληνας σὲ ἀνησυχητικὸ βαθμὸ ἔχει μάθει νὰ θεωρῆ καλὸ ὅ,τι τοῦ ἀρέσει, σύμφωνα μὲ τὴν νεοεποχίτικη ἀντίληψη.

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν ἐπιστροφή στὴν παλαιὰ ἐκείνη πλάνη τῆς εἰδωλολατρίας πρέπει νὰ ἐκληφθῆ ὡς ὀπισθοχώρηση σὲ πρωτόγονες μορφές πολυθεΐας καὶ πνευματικῆς ἄγνοιας. Γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω, ἀνάλογα προσαρμωμένους, τοὺς λόγους τοῦ Ἀπ. Πέτρου: «*Ἐάν, ἀφοῦ ἀπέφυγαν τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου διὰ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, πάλιν ἐμπλέκονται εἰς αὐτὰ καὶ νικῶνται, τότε τὰ τελευταῖα τῶν ἔχουν γίνει χειρότερα ἀπὸ τὰ πρῶτα. Θὰ ἦτο καλύτερον γι' αὐτοὺς νὰ μὴν εἶχαν γνωρίσει τὸν δρόμον τῆς δικαιοσύνης, παρά, ἀφοῦ τὸν ἐγνώρισαν, νὰ στρέψουν τὰ νῶτα πρὸς τὴν ἀγίαν ἐντολήν, πού τοὺς παραδόθηκε. Εἰς αὐτοὺς ἐφαρ-*

μόζεται ἡ ἀληθινὴ παροιμία: "Σκύλος πού ἐπέστρεψε εἰς τὸ δικό του ξέρασμα" καὶ "χοῖρος μετὰ τὸ λούσιμο, κυλίνεται πάλιν στὸν βοῦρκο"» (Β' Πέτρ. 6', 20-22).

Ὁ «σπερματικὸς λόγος» τοῦ Θεοῦ μὲ σαφήνεια διεμήνυσε στὸν τιμῶμενο ἰδιαίτερος ἀπὸ τοὺς νεοειδωλολάτρεις Ἰουλιανὸ τὸν παραβάτη, διὰ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν «*Χαμαὶ πέσε Δαίδαλος αὐλά. Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, οὐ μάντιδα δάφνην, οὐ παγὰν λαλέουσαν ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.*

Οἱ μεγάλοι σοφοὶ τῆς φυλῆς μας Σωκράτης, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης, ὑπέδειξαν τὸν Ἕνα Θεὸ καὶ εἰσήλθαν στὸν μονόδρομο τῆς μονοθεΐας. Ἀσφαλῶς, ἐμεῖς οἱ νεοέλληνες, ὅσο καὶ ἂν εἴμαστε ὑπερήφανοι γιὰ τὸ ἔνδοξο καὶ λαμπρὸ ἀρχαιοελληνικὸ παρελθὸν μας, δὲν θὰ ἐπιστρέψουμε στὴν πρὸ αὐτῶν σκοτεινὴ περίοδο τῆς εἰδωλολατρίας. Πᾶσα, περαιτέρω, προσπάθεια γιὰ ἐπαναβίωση τῆς λατρείας τῶν εἰδώλων πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ μόνον ὡς ἀυτονόμηση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Ἀληθινὸ Θεὸ καὶ πᾶσα προσφορὰ λατρείας στὰ εἰδῶλα ὡς πράξη δαιμονικὴ, καθόσον «*ἂ θύει τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει καὶ οὐ Θεῶν*» (Α' Κορ. 1', 20).

Ὁ ἐκπρόσωπος τῆς «Μεγάλης Ἐθνικῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἑλλήνων», σὲ συνέντευξή του δηλώνει: «*Ἡ Μυθολογία καὶ ἡ Φιλοσοφία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ αὐτὴ ἡ πραγματικότητα, κλειδωμένη ὅμως καὶ μὲ τὸ κλειδί πεταγμένο κάπου στὴ θάλασσα. Κι ἐμεῖς πρέπει ν' ἀναζητήσουμε αὐτὸ τὸ κλειδί... γιὰ νὰ μεταβοῦμε στὴ συνέχεια καὶ στὸ Ὑπερφυσικὸ*» (Διίπετες, τεύχ. 4, σελ. 29).

Βεβαίως, γιὰ τὸ κατὰ πόσον ἡ Μυθολογία καὶ τὸ θρησκευτικὸ της περιεχόμενο, δηλαδή ἡ πολυθεϊκὴ εἰδωλολατρία, εἶναι ἡ «πραγματικότητα», ἃς μας ἐπιτραπεῖ νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὸ εἶναι πεποίθηση μόνον τῶν ἰδίων τῶν ὀπαδῶν τῆς ΜΕΕΕ. Ἐκεῖνο ὅμως πού δὲν μποροῦν νὰ ἀντιληφθοῦν εἶναι ὅτι τὸ «κλειδί εἶναι πεταγμένο κάπου στὴ θάλασσα» καὶ ἡ ἀναζήτησή του εἶναι μιὰ ματαιοπονία.

Ἀπαντήσεις σέ λειτουργικές, κανονικές καί ἄλλες ἀπορίες

Τοῦ Ἰωάννου Φουντούλη,
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

Πότε καί γιατί τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ὁρθρου Ἀναγινώσκεται μετὰ τοὺς Ἀναβαθμοὺς καί πότε μετὰ τὶς Καταβασίες; (Ἐρώτηση π. Σ.Τ.).

Ἡ ἀκολουθία τοῦ μοναχικοῦ ὄρθρου κατὰ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸ τυπικὸ τοῦ Ἁγίου Σάββα, πού τηρεῖται σήμερα στὰ μοναστήρια καί στοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο σαφῶς διακρινόμενα μέρη. Τὸ πρῶτο μέρος περιλαμβάνει τὴν νυκτερινὴ ψαλμωδία, τὸ ἀρχαῖο μεσονυκτικὸ, πού ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὸν ἐξάψαλμο καί τὰ δύο ἢ τρία καθίσματα τοῦ Ψαλτηρίου, στὰ ὁποῖα κατὰ τὶς Κυριακὲς καί ἑορτὲς προστίθεται ὁ ἄμωμος ἢ ὁ πολυέλεος ἀντιστοίχος. Μεταξὺ αὐτῶν παρεμβάλλονται συναπτές, τροπάρια καί ἀναγνώσεις. Τὸ δεύτερο μέρος, ἡ ἀρχαία ὀρθρινὴ ψαλμωδία, περιλαμβάνει τὸν ν΄ ψαλμὸ, τὴν στιχολογία τῶν ὠδῶν, τοὺς αἶνους καί τὴν δοξολογία. Μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἐνοτήτων κατὰ τὶς Κυριακὲς καί τὶς ἑορτὲς παρεμβάλλεται ἡ ἀνάγνωση τοῦ εὐαγγελίου τοῦ ὄρθρου, τῆς ὁποίας προηγεῖται ἡ ψαλμωδία τῶν ἀναβαθμῶν (μόνο τοῦ ἀ΄ ἀντιφώνου τοῦ δ΄ ἤχου κατὰ τὶς ἑορτὲς), ἕνα κινητο-ἐναλλασσόμενο προκείμενο καί ἕνα σταθερὸ προκείμενο, τὸ «Πᾶσα πνοή...». Ἀπὸ τὸ «Ὁδοιπορικόν» τῆς Αἰθερίας ἔχουμε τὴν μαρτυρία ὅτι τὸ πρῶτο μέρος τῆς ἀκολουθίας διεξήγετο αὐτοτελῶς, ἔξω ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀναστάσεως καί κατεκλείετο μὲ τὴν ἀνάγνωση τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς πρὸ τοῦ ζουβουγκλίου τοῦ παναγίου Τάφου ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Πατριάρχη. Τὸ δεύτερο μέρος ἐτελεῖτο ἀργότερα μέσα στὸν ναὸ. Ἡ παρεμβολὴ λοιπὸν τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς ἀκολουθίας πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς στῆ παλαιὰ αὐτὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων ἢ νὰ ὀφείλεται σὲ ἐπίδραση τῆς τάξεως τῆς ἀσματικῆς ἐνοριακῆς παννυχίδος, στὴν ὁποία ἡ ἀνάγνωση τοῦ εὐαγγελίου περιβάλλεται ἀπὸ ἀνάλογο μὲ τὸν σημερινὸ ἑορταστικὸ ὄρθρο πλαίσιο. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχικὴ θέση τοῦ εὐαγγελίου τοῦ ὄρθρου πού μαρτυρεῖται ἀπὸ ὅλα τὰ παλαιὰ καί νεότερα τυπικά, πού ἀκολουθοῦν τὸ μοναχικὸ τυπικὸ, καί πού τηρεῖται στὰ μοναστήρια καί στοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς.

Στὴν τάξη αὐτὴ ὑπάρχει μιὰ ἐξάιρεση. Κατὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου τοῦ Μεγάλου Σαββάτου (Ἐπιταφίου) τὸ εὐαγγέλιο ἀναγινώσκεται στὸ τέλος τῆς ἀκολουθίας, μετὰ τὴν δοξολογία καί τὴν συναπτομένη σ' αὐτὴ λιτανεία (περιφορὰ τοῦ ἐπιταφίου). Ἐδῶ πρόκειται γιὰ ἐπίδραση τῆς πράξεως τοῦ

ἀσματικοῦ-ἐνοριακοῦ ὄρθρου, στὸν ὁποῖο τὸ εὐαγγέλιο διαβαζόταν ἀπὸ τὸν ἱερέα ἀπὸ τὸν ἄμβωνα, ἀκριβῶς μετὰ τὴν δοξολογία καί τὸ τροπάριο πού τὴν κατέκλειε (τὸ «Σήμερον σωτηρία...» ἢ τὸ «Ἀναστάς ἐκ τοῦ μνήματος...» κατὰ τὶς Κυριακὲς).

Καί γιὰ μὲν τὶς ἱερὲς μονὲς δὲν ὑπῆρχε πρόβλημα. Οἱ μοναχοὶ προσέρχονται στὴν ἐκκλησία ἀπὸ τὴν ἑναρξὴ τῆς ἀκολουθίας. Στὶς ἐνορίες ὅμως ἔγινε αἰσθητὴ μιὰ οὐσιαστικὴ ποιμαντικὴ ἀνάγκη. Ἡ ἀνάγνωση τοῦ εὐαγγελίου γινόταν πολὺ ἔνωρις καί ὁ λαὸς προσήρχετο ἀργότερα στὴν ἐκκλησία. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἡ παράλειψη τῶν καθισμάτων τοῦ Ψαλτηρίου εἶναι ἀρκετὰ παλαιὰ ἐνοριακὴ συνήθεια. Ἀντιθέτως, ἐπὶ μακρόν, ἐν μέρει μέχρι καί σήμερα, διατηρήθηκε ἡ ψαλμωδία τῶν κανόνων (ἡ στιχολογία τῶν ὠδῶν στὶς ἐνορίες εἶχε καί αὐτὴ μᾶλλον ἔνωρις ἐκπέσει), πού διαρκοῦσε ἀρκετὸ χρόνο, πολὺ πάντως περισσότερο ἀπὸ ὅσο ὁ ἐξάψαλμος καί τὰ τροπάρια-καθίσματα στὴν ἀρχὴ τοῦ ὄρθρου. Ἔτσι, συγκαταβαίνοντας στὴν ἀδυναμία τοῦ λαοῦ, πού προσερχόταν τμηματικὰ καί καθυστερημένα στὴν σὺναξη, κατ' ἀρχὰς ἀνεπίσημα καί ὕστερα ἐπισημοτέρως, βρέθηκε τρόπος σχετικῆς θεραπείας τοῦ πράγματος μὲ τὴν μετάρθεση τοῦ εὐαγγελικοῦ ἀναγνώσματος. Ἡ πρώτη γι' αὐτὴ γνωστὴ μαρτυρία μᾶς παρέχεται ἀπὸ τὸ Τυπικὸ τοῦ **προτοψάλτου Κωνσταντίνου** (1838). Ἡ μετάρθεση ἔγινε σὲ μιὰ περιεργὴ θέση, μεταξὺ ἡ΄ καί θ΄ ὠδῆς τῶν κανόνων. Οἱ κανόνες ψάλλονταν ἀκόμη καί τὸ χρονικὸ κέρδος πού προέκυπτε ἀπ' αὐτὴ τὴν μετάρθεση μᾶλλον ὑπερέβαινε τὴν μισὴ ὥρα. Ἀργότερα, ἐπειδὴ ἀρχισαν νὰ διαβάζουν ἢ καί νὰ παραλείπουν τοὺς κανόνες, ἢ ἔστω τὶς περισσότερες ὠδὲς τους, τὸ χρονικὸ κέρδος ἀπέδη ἀσήμαντο, ἀλλ' ἡ μετάρθεση εἶχε ἤδη παγιωθεῖ. Ἔτσι ἐπεκράτησε ἡ νέα τάξη, πού εὐτυχῶς περιορίσθηκε μόνο στὸ ἐωθινὸ εὐαγγέλιο τῶν Κυριακῶν. Οἱ ἀναβαθμοὶ καί τὸ πρῶτο –τὸ κινητὸ– προκείμενο ἔμειναν στὴν ἀρχικὴ καί ὀρθὴ θέση τους, τὸ δεύτερο – σταθερὸ προκείμενο μαζί μὲ τὸ εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα, τὸ «Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι...», τὸν ν΄ ψαλμὸ καί τὴν εἰδικὴ συναπτὴ, ἀποσπᾶσθησαν ἀπὸ ἐκεῖ καί μετατέθηκαν μεταξὺ ἡ΄ καί θ΄ ὠδῆς τῶν κανόνων, ἢ, ἀκριβέστερα, μετὰ τὴν καταβασία τῆς ἡ΄ ὠδῆς καί τὴν θ΄ βιβλικὴ ὠδὴ («Τὴν τιμωτέραν...») καί τὴν καταβασία τῆς. Οἱ καταβασίες εἶχε ἤδη ἐπικρατήσῃ νὰ ψάλλονται ὅλες μαζί, χωριστὰ ἀπὸ τὶς ὠδὲς τοῦ κανόνος καί μετὰ τὸ κοντάκιο, τὸν οἶκο καί τὸ ὑπόμνημα τοῦ Μηνολογίου.

Περιπλανήσεις σε δρόμους ποιμαντικής διακονίας

Ταυτότητα και θρησκευτικό γεγονός

Του 'Α.Μ. Σταυροπούλου, Καθηγητού Πανεπιστημίου

Με την προοπτική ενός συνεδρίου

Το σημερινό άρθρο γράφεται με αφορμή το όμοιότιλο 15ο συνέδριο, που διοργανώνει ο Διεθνής Σύνδεσμος Ίατροψυχολογικών και Θρησκευτικών Μελετών στο Buenos Aires αρχές Σεπτεμβρίου του 2001. Την προβληματική του παρόντος εξέθεσα στο Έκτελεστικό Γραφείο του Συνδέσμου, στο οποίο μετέχω ως αντιπρόεδρος εθνικός εκπρόσωπος της ελληνικής ερευνητικής ομάδος εργασίας. Η συνάντηση έλαβε χώρα στη Γρανάδα της Ισπανίας 11 και 12 Μαρτίου του 2000. Όσοι ενδιαφέρονται να συνεργασθούν με την ελληνική ομάδα εργασίας και τον Διεθνή Σύνδεσμο, παρακαλούνται να επικοινωνήσουν μαζί μας. Περισσότερα για τις δραστηριότητες του Συνδέσμου βλ. σε άρθρο μου επιγραφόμενο «Περιπέτειες σε δύο κόσμους», που έχει δημοσιευτεί στο περ. «Ο Έφημεριος» της 1, 15 Ιουνίου 1993, σελ. 168-169, 184-185, αλλά και σε μεταγενέστερα άρθρα στο ίδιο περιοδικό. Για τη θεματική του συνεδρίου βλ. το αφιέρωμα της «Ευθύνης»: Το πρόβλημα της ταυτότητας στους ανθρώπους και στους λαούς σήμερα, (τεύχος 300, Δεκέμβριος 1996) καθώς και άρθρο μου στο ίδιο περιοδικό το αφιερωμένο στην Παγκοσμιοποίηση και τη μοίρα των Ελλήνων (τεύχος 336, Δεκέμβριος 1999). Το άρθρο επιγραφόταν, Χωρίς ταυτότητα πιά, σελ. 596-598. Για μια θεολογική προσέγγιση της πολυπολιτισμικότητας και της ετερότητας είναι χρήσιμη η μελέτη του Τριαντάφυλλου Κ. Μπολτέτσου, Η Θεολογία της πολυπολιτισμικότητας στην Καινή Διαθήκη. Η ειλολογία της ετερότητας. Συνέπειες και προεκτάσεις, Αταλάντη 2000.

Ο λόγος για την ταυτότητα

Πολύς λόγος γίνεται τα τελευταία χρόνια για την ταυτότητα. Πιά ποιά, όμως, ταυτότητα μιλάμε; Το «δελτίο ατομικής ταυτότητας» που αναγράφει στοιχεία τα οποία ανά πάσαν στιγμήν μπορούν να εξακριβωθούν; Χωρίς αυτά άλλωστε είναι δύσκολη η πιστοποίηση της ταυτότητάς σου, τώρα μάλιστα που η γραφειοκρατία διευκολύνει τις διαδικασίες και καταργεί μία σειρά έγγραφων μόνο «την επίδειξη» της Ταυτότητας. Η μεταγραφή μάλιστα αυτών των στοιχείων σε μορφή ηλεκτρονικής ταυτότητας θα διευκολύνει

ακόμη περισσότερο, όπως λέγεται, τις συναλλαγές. Πιθανόν να αρκεί και μόνον το δακτυλικό απότύπωμα προς άρση πάσης παρεξηγήσεως και αμφισβητήσεως. Αγγίζοντας με το δάκτυλο μία επιφάνεια θα γίνονται φανερά τα πάντα για σένα. Και ποιός είσαι και πόσο ύψος έχεις και τί χρώμα έχουν τα μάτια σου και το πότε γεννήθηκες, και λοιπά και λοιπά...

Ένα πλεονέκτημα της «γενετικής» ταυτότητας που τροχοδρομείται, στην οποία αντί για φωτογραφία υπολογίζεται να υπάρχει η γονιδιακή σου ντιενείκη (DNA) έλικα, θα είναι και η αναγραφή των πιθανών ασθενειών από τις οποίες θα προσβληθείς και γιατί όχι και η (πιθανή) ημερομηνία θανάτου σου. Στις απαιτήσεις της αγοράς και τις οδηγίες που δίδουν δεν είναι και η υποχρέωση αναγραφής στις ετικέτες των προϊόντων και της ημερομηνίας λήξεως; Και σὺ ἕνας «προϊόν» είσαι, οδότης και οδοιπόρος προς το θάνατο. Είναι, λοιπόν, χρήσιμο και συμφέρον για πολλούς και για σένα να ξέρεις το πότε θα λήξεις. Ίσα ίσα σε διευκολύνουν και στην πνευματική ζωή προτείνοντάς σου με τη «μνήμη» (του μέλλοντος) και τη «μελέτη θανάτου». Να μὴν τὸν περιμένουμε σὺν κλέφτη τὸν θάνατο; νὰ πάρουμε τὰ μέτρα μας καὶ ἐμεῖς καὶ οἱ οἰκογένειές μας καὶ οἱ ἐργοδότες μας καὶ οἱ ἀσφαλιστικές εταιρείες καὶ ὅσοι ἄλλοι ἐνδιαφέρονται γι' αὐτὰ τὰ «μέτρα». Παρ' ὅλο ὅτι οἱ τελευταῖοι, τοὺς ὁποίους ὑπαιτισσόμαστε, δὲν θὰ τὰ ἔχουν πλέον καὶ τόση ἀνάγκη, γιατί με τὴν καύση τῶν νεκρῶν οἱ τεφροδόχοι... θὰ εἶναι τυποποιημένες.

Θρησκεύμα;

Τώρα, όμως, θα θέσω ένα ερώτημα που με βασανίζει: σ' αυτές τις νέου τύπου ταυτότητες θα υπάρχει θέση για την αναγραφή του θρησκεύματος; Και θα είναι δυνατό να πιστοποιηθεί ή πίστη που υποτίθεται στην ονομασία; Ή θα πρέπει να ανατρέχουμε στις υπηρεσίες ενός ανιχνευτή της αλήθειας; Τελικά ενδιαφέρει αυτή η ανταπόκριση θρησκεύματος-πίστις ή απλά η αναγραφή καταγράφει μια αυτόνομη πεποίθηση, ότι κάθε πολίτης μιας συγκεκριμένης κοινωνίας ανήκει ή έπρεπε να ανήκει σε μια θρησκεία; Αυτό το αυτόνομο είχε και σά συνέπεια για τὸ Κράτος νὰ μετρήσει ὄχι μόνον τοὺς ὑπηκόους του ἀλλὰ νὰ ξέρει καὶ σὲ τί Θεὸ

πιστεύουν και πόσοι είναι εκείνοι ή οι άλλοι. Κάποιες φορές αυτό αποδείχτηκε μοιραίο για όρισμένες κατηγορίες (Εβραίοι επί Ναζισμού).

Δεν νομίζω ότι είναι αυτή η προφύλαξη του πολίτη, για την οποία μερμινούν όσοι επιδιώκουν την απάλειψη της κατηγορίας του θρησκευματος από τις νέου τύπου ταυτότητες. Πιστεύουν ότι σε μιὰ σημερινή κοινωνία τὸ κράτος δὲν ἐνδιαφέρεται ἢ δὲν πρέπει νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ πράγματα πὸν ἀφοροῦν τὸν πολίτη στὸν ἰδιωτικὸ του τομέα. Ἡ θρησκεία φρονοῦν ὅτι εἶναι μιὰ προσωπικὴ ὑπόθεση πὸν δὲν ἀφορᾷ τὸ κράτος. Σὲ μιὰ πολυπολιτισμικὴ, πολυθρησκευτικὴ κοινωνία δὲν θὰ εἶχε νόημα νὰ γνωρίζουμε τὸ θρησκευμα τοῦ ἄλλου. Ὁ καθένας εἶναι ἐλεύθερος νὰ πιστεύει ὅ,τι θέλει ἢ νὰ μὴν πιστεύει καὶ εἶναι ἀναφαίρετο δικαίωμά του νὰ μὴν ἐρωτᾶται γιὰ κάτι τέτοιο καὶ νὰ μὴν τὸ δηλώνει.

Βέβαια, ὄλες αὐτὲς οἱ σκέψεις πὸν προβάλλονται γύρω μας καὶ θίγουν πράγματι εὐαίσθητες χορδὲς τοῦ ἀνθρώπου γιὰ μιὰ μὴ ἀναγραφή τῆς θρησκευτικῆς του ταυτότητας στὶς ταυτότητες ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ μιὰ ἐκδηλῆ τάση στὸν σημερινὸ κόσμο οἱ ἄνθρωποι νὰ θέλουν ἕναν θρησκευτικὸ χρωματισμὸ, καὶ πολλοὶ νὰ τὸν διακηρύσσουν.

Τὸ ἴδιο παρατηρεῖται καὶ σὲ ἐπίπεδο ἐθνικὸ, ὅπου παρὰ τὸν ἐπιζωοῦντα διεθνιασμὸ καὶ τὴν παγκοσμιοποίηση, τῆ σύμπραξη τῶν κρατῶν σὲ εὐρύτερες συμμαχίες καὶ ἐνώσεις, ὑπάρχει ἀναζωπύρωση τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ ἀναζητήσεως μιᾶς ἐθνικῆς ταυτότητας. Αὐτὸ δὲν συνεπάγεται ὅποσδήποτε καὶ μιὰν ἀντίθεση μὲ τοὺς ἄλλους· δὲν εἶναι ἀναγκῆς ὁ φανατισμὸς. Πιπote, βέβαια, δὲν τὸν ἀποκλείει. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐπειδὴ ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ προκίψει ἐθνικὸς ἢ θρησκευτικὸς φανατισμὸς ὅτι πρέπει νὰ καταργήσουμε εἴτε τὰ ἔθνη εἴτε τὶς θρησκείες. Στὸ κάτω κάτω δὲν εἶναι ἡ Εὐρώπη ἢ ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωσις πὸν θὰ καταργήσει τὶς πατρίδες ἢ κάποιον διευθυντήριο πὸν θὰ ὑπ-αγορεύσει καὶ θὰ ἀπ-αγορεύσει νὰ ἀναγραφεῖ στὴν ταυτότητα αὐτὸ πὸν πολλοί, ὅσοι τὸ πιστεύουν, θεωροῦν ὅτι στοιχειοθετεῖ τὴν πεμπτοῦσιὰ τῆς ὑπαρξῆς τους.

Μπορεῖ κάποτε νὰ μὴν ἀναγραφόταν, μπορεῖ τότε νὰ μὴν ὑπῆρχαν οὔτε δελτία ταυτότητος καὶ ὅταν ἐγαλοῦντο νὰ πὸν τὸ ὄνομά τους ἢ ἀπάντησή τους ἦταν: «Χριστιανός». Πολλοὺς αἰῶνες μετὰ, αὐτοὺς τοὺς Χριστιανοὺς τοὺς καλοῦσαν ἄπιστους (γιαῖσὺρ), γιὰτὶ δὲν πίστευαν τὰ πιστεύω μιᾶς ἄλλης θρησκείας. Δὲν ἀλλαξοπιστοῦσαν, βέβαια, παρὰ τοὺς ἐξισλαμισμοὺς, δὲν τούρκευαν. Ἐφ' ὅσον μάλιστα γραπτὰ δὲν ὑπῆρχαν γιὰ νὰ παραμείνουν, ὁ προφορικὸς λόγος ἀρθρωνόταν θαρραλέος μὲ παρηρησία γιὰ νὰ ὀρθώσει τὸ ἀνάστημα τοῦ ραγιά πὸν δὲν προσκυνούσε καὶ νὰ πεῖ: ἐγὼ γραικὸς γεννήθηκα γραικὸς θὲ νὰ πεθάνω.

Τὸ πρόσφορο πίνακας τοῦ Χρήστου Μλοζόρου, ἀπὸ ἐκθεσὴ τοῦ στὴν Γκαλλερὶ Ζουμπουλάκη (Νοέμβριος 1997).

Στὴ σφραγίδα τοῦ προσφερόμενου γιὰ τὴ Θεῖα Εὐχαριστία ἄρτου ἀποτυπώνεται, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ «ἀτομικὸ», ἕνα «συλλογικὸ» δελτίο ταυτότητας ἑτεροτήτων. Ὁ «παραστατικὸς τύπος» συνάγει ἅπασαν τὴν Ἐκκλησίαν, ζώντας καὶ κεκοιμημένους· λειτουργεῖ διαχρονικὰ ὡς καλὴ μνηστὸς κώδικας πᾶσῶν τῶν γενεῶν καὶ εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν καὶ συγκροτεῖ τὸ εὐγενὲς γένος τῶν Χριστιανῶν (πρόβλ. Ἀ.Μ. Σταυροπούλου, *Μνήμη καὶ λήθη στὴ Θεῖα Λειτουργία*, Ἐκδ. Λύχνος, Ἀθήνα 1989, σελ. 31-35).

Προθέσεις καὶ ἐπιδιώξεις

Αὐτὰ γράφονται γιὰ νὰ σημειωθεῖ ἡ ἀνθρώπινη πρόθεση νὰ δηλώσει μιὰ διαφοροποίησή της ὡς πρὸς τὶς προθέσεις ἄλλων, πὸν κα αὐτοὶ θὰ ἤθελαν νὰ δηλώσουν τὸ δικαίωμά τους νὰ εἶναι διαφορετικοί. Ἡ ἀπάλειψη ἐνδεχομένως τῆς κατηγορίας γιὰ τὴν ὁποία μιλάμε εἶναι ὡς ἡ κατηγορία τοῦ θρησκευματος νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς «κατηγορία». Ὅτι κατηγοροῦμε κάποιον γιὰ τὸ ὅτι θέλει νὰ μᾶς κάνει γνωστὰ τὰ πιστεύω του γιὰ νὰ ξέρουμε καὶ μὲ ποιὸν ἔχουμε νὰ κάνουμε.

Τὸ ζήτημα εἶναι ὅτι δὲν βρισκόμαστε τώρα μπροστὰ σὲ μιὰ λευκὴ σελίδα γιὰ ν' ἀποφασίσουμε ποιά στοιχεῖα θὰ καταγράψουμε. Τὸ θέμα τίθεται ὡς πρὸς ποιά ἀπὸ τὰ μέχρι τώρα καταγραφόμενα θὰ κρατήσουμε καὶ ποιά θὰ ἀπαλείψουμε καὶ γιὰτὶ. Τί ἐπιδιώκεται μὲ τὴν ἀπάλειψη; Νὰ μὴν ὑπάρχει ἀπογραφή τῶν ὑπαρχουσῶν τάσεων στὴν ἐυρωπαϊκὴ ἢ ἑλληνικὴ πραγματικότητα; Ὑπάρχει φόβος γιὰ τὰ ἀριθμητικὰ δεδομένα; Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ θρησκεία ἢ τοῦλάχιστον ἡ ἀναγραφή της γιὰ νὰ μὴ δημιουργήσει μελλοντικὸ κίνδυνο στοὺς κατόχους τοῦ Δελτίου; Εἶναι καλὸ μερικοὶ νὰ συνειδητοποιήσουν τὰ κρυφὰ, ἀπόκρυφα καὶ φανερὰ κριτήριά τους. Κάτι τέτοιο, ὅμως, εἶναι καὶ μιὰ πρόκλησις καὶ πρόσκλησις γιὰ νὰ ἐμβαθύνουμε τί σημαίνει γιὰ τὸν καθένα μας *Ταυτότητα καὶ θρησκευτικὸ γεγονός*, αὐτὸ, δηλαδή, πὸν ζοῦ-

με και θέλουμε να δείξουμε ότι για μᾶς ἔχει κάποια σημασία και μὲ παρηγορία να τὸ ποῦμε. Ὅπως καταλαβαίνετε κάτι τέτοιο ξεπερνάει τὰ στενά ὄρια ἐνὸς Δελτίου Ἀστρονομικῆς Ταυτότητος και τῆς ἀναγραφῆς σ' αὐτὸ τοῦ θρησκευόμενου.

Τὸ θρησκευτικὸ γεγονός

Μιλώντας, βέβαια, γιὰ θρησκευτικὸ γεγονός, ποῦ θὰ μᾶς χαρακτηρίσει στὴ συνέχεια ἀφοῦ θὰ μᾶς προσδώσει συγκεκριμένη ταυτότητα, μιλάμε γιὰ κάτι ποῦ συμβαίνει, ποῦ γίνεται, ποῦ ἔχει γίνει και ἔχει σχέση, ἀναφορὰ μὲ αὐτὸ ποῦ ἀποκαλοῦμε θρησκεία. Δὲν εἶναι κάτι θεωρητικὸ· μπορεῖ νὰ εἶναι κάτι πολὺ πρακτικὸ και πραγματικὸ ποῦ μὲ διαφοροποιεῖ ἀπὸ κάποιους ἄλλους και παρ' ὅλο ποῦ μπορεῖ κάποιες φορὲς νὰ εἶναι ἐπικίνδυνο θέλω νὰ τὸ διατηρήσω. Ἄλλες φορὲς πάλι ποῦ θὰ ἤθελα νὰ τὸ ἀποποιηθῶ θεωρώντας τὸ ἐπικίνδυνο, οἱ ἄλλοι, ἐπειδὴ θέλουν νὰ μὲ κρατήσουν χαρακτηρισμένο, δὲν μοῦ ἐπιτρέπουν νὰ τὸ ἀπαλείψω, ἐπιμένουν νὰ τὸ κρατήσω. Οἱ θρησκείες, λοιπόν, διαφοροποιοῦν τοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ και τοὺς ἐνώνουν ἐπιβάλλοντάς τους συγκεκριμένα κοινὰ χαρακτηριστικά, ποῦ ἀφοροῦν στὴν πίστη τους (τὸ τί πιστεύουν), στὴ λατρεία τους (στὸ πῶς λατρεύουν), στὸ ἦθος τους (στὸ πῶς συμπεριφέρονται).

Τὸ θρησκευτικὸ γεγονός ταυτίζει και διαφοροποιεῖ. Ἀκόμα και μέσα στὴν ἴδια θρησκευτικὴ οἰκογένεια ὑπάρχουν σημεῖα, γνωρίσματα ποῦ ταυτίζουν κάποιους και διαφοροποιοῦν κάποιους ἄλλους. Ὁ ἓνας εἶναι πιὸ θεωρητικὸς, ὁ ἄλλος τῆς δράσεως· ὁ ἓνας εἶναι πιὸ ἀφοσιωμένος, ὁ ἄλλος πιὸ χαλαρὸς και ἀποστασιοποιημένος. Τὸ γεγονός ὅτι θρησκεία προσδίδει κοινὰ χαρακτηριστικά. Ζῶ, γιὰ παράδειγμα, τὴ ζωὴ μου ὄχι αὐτόνομα, δίνω ἀναφορὰ. Δὲν ζῶ ἀνεξάρτητα, ἀναγνωρίζω μία ἀρχὴ και ἓνα τέλος. Ἀναφέρομαι σὲ μιὰ εἰκόνα σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἔχω δημιουργηθεῖ «κατ' εἰκόνα». Παρ' ὅλο, ὅμως, ὅτι τὸ «κατ' ὁμοίωσιν» θὰ συνεπήγετο ὅτι ὅλοι τείνουμε νὰ γίνουμε ἴδιοι, σύμφωνα μὲ τὴν εἰκόνα στὴν ὁποία προσδίδουμε, ἐν τούτοις ἡ εἰκόνα δὲν κλωνοποιεῖ ἢ εἰκόνα εἶναι πολυδύναμη, ἓνα εἶδος γονιδιώματος τὸ ὁποῖο περιορίζει ἀλλὰ και προσφέρει ἀπειρία δυνατοτήτων και συνδυασμῶν. Ἡ εἰκόνα ἔχει κοινὰ σημεῖα ταυτίσεως ἀλλὰ και διαφοροποιήσεως. Ἡ *παραβολὴ τῶν ταλάντων* ἐξηγεῖ τὸ μερίδιο και τὸ χρέος τὸ δικὸ μας ποῦ ἔχουμε νὰ πράξουμε, βάσει αὐτοῦ ποῦ εἰσπράξαμε και εἶναι ἀνθρώπινο και θεῖο δυναμικὸ μαζί.

Τὸ θρησκευτικὸ γεγονός, αὐτὸ ποῦ ζῶ στὴ θρησκεία, ποῦ εἶναι συμβὰν και συμβαῖνον, γινόμενον, δὲν εἶναι μία φωτοτυπημένη πανομοιότυπη ἀναπαραγωγὴ μιᾶς συγκεκριμένης εἰκόνας. Ἡ εἰκόνα μένει ὡς μία γενικὴ ἰδέα, ἓνα εἶδος μορφῆς (Gestalt) ποῦ ὑποβάλλει μιὰ ἐλεύθερη μεταγραφή και μετα-

ποίησι. Ἀκόμη και ὅταν ἡ εἰκόνα συγκεκριμενοποιεῖται στὴ μορφή τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, –ποῦ σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιο Εἰρηναῖο τὸν ἐπίσκοπο Λουγδούνου ἤλθε νὰ μᾶς δείξει τί εἰσήμανει ὅτι ἔχουμε δημιουργηθεῖ κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ὄντας Ἐκεῖνος ἡ εἰκόνα–, ἀκόμη και τότε, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς βυζαντινῆς ἀγιογραφίας, ὁ καθένας μας ἐγγράφει «κατὰ τὴν καρδίαν» του στὴν καρδιά του και στὴ ζωὴ του τὸν Χριστό. Ἡ «μόρφωση» τοῦ Χριστοῦ μέσα μας (Γαλ. δ', 19) ἐξαφᾶται ἀπὸ τὴν μετα-μόρφωσή μας ποῦ πραγματοποιεῖται διαδοχικὰ και ποῦ ἐπηρεάζεται ἀπὸ συνθήκες, καταστάσεις, πρόσωπα και πράγματα και ἐνεργεῖται μὲ τὴ Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ταυτότητα και εἰκόνα τοῦ Θεοῦ

Ἐνα ἐρώτημα ποῦ παραμένει εἶναι, τί εἶναι ἐκεῖνο ποῦ στοιχειοθετεῖ τὴν ταυτότητά μας μετὰ ἀπὸ τόσες καταγραφές, μεταγραφές και μεταμορφώσεις. Μήπως τελικὰ εἴμαστε ἓνας *παλίμνηστος κώδικας*; Ἐχουμε *μία ταυτότητα ἢ στὸ χρόνο* μέσα παρουσιάζουμε *πολλές ταυτότητες, ρέουσες*, ποῦ παίρνουν τὴ μορφή τοῦ χώρου μέσα στὸν ὁποῖο κινούμεθα; Ἔτσι, εἶμαι και αὐτὸ ποῦ εἶμαι τώρα, και αὐτὸ ποῦ ἦμουνα, και αὐτὸ ποῦ θὰ εἶμαι. Ἡ ταυτότητα εἶναι *μία δυναμικὴ κατάσταση και δικαιοσύνη*. Ἡ ταυτότητα προϋποθέτει *μία ταύτιση, μία ταυτοποίηση* μὲ κάτι ἄλλο, μὲ κάποιον ἄλλο, μὲ τὸν Θεό. Θὰ ἦταν ἐνδιαφέρον νὰ ἀναπτυχθεῖ στὴν προκειμένη περίπτωση ἡ θεματική: *Ταυτότητα και εἰκόνα τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο*.

Θὰ ἤθελα, ἐδῶ, νὰ σημειώσω τὸ ἐξῆς παράδειγμα ποῦ μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ. Μιλώντας γιὰ ταύτιση ὡς προϋπόθεση μιᾶς ταυτότητας θὰ περιμέναμε ὁ ἄνθρωπος νὰ ἤθελε νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὸ Θεὸ βάσει μιᾶς εἰκόνας. Στὴν περίπτωση, ὅμως, τοῦ Χριστοῦ ποῦ ἀναφερθήκαμε πιὸ πάνω, ὁ ἴδιος μὲ τὴν ἐνσάρκωσή Του ταυτίζεται μὲ τὸν ἄνθρωπο τόσο, ποῦ ὅ,τι καλὸ ἢ κακὸ κάνουν στοὺς ἀνθρώπους εἶναι σὰ νὰ τὸ κάνουν σ' Αὐτὸν («ἐμεῖς ἐποιήσατε») ἔτσι ὥστε, και ὁ Πιλάτος νὰ ἀναφωνήσει στὸ τέλος τὸ «Ἴδε ὁ ἄνθρωπος».

Αὐτὴ ἡ στάση, ποῦ θὰ ὑποστηρίζα ὅτι βάνει τέρμα στὰ ἀνθρώπινα αὐτονόητα – και τί ἄλλο ἀπὸ κατάργηση τῶν αὐτονόητων δὲν εἶναι ἡ ἔκφραση: «εἶδες τὸν ἀδελφόν σου, εἶδες τὸν Θεόν» σου; – ὑποδεικνύει στὸν ἄνθρωπο ἓνα «ἄλλοθι». Μήπως τελικὰ, ἡ ἀληθινὴ ταυτότητα εἶναι πάντα *ἄλλου* ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ τὴν ἀναζητᾶμε; Ἡ κυριακὴ ρῆσι «ὅπου γὰρ ἐστὶν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν ἐκεῖ ἐστὶ και ἡ καρδιά ὑμῶν» (Ματθ. στ', 21) μᾶς προτρέπει νὰ ἀναζητήσουμε αὐτὸ τὸ ἄλλου, αὐτὸ τὸ *ἄλλοθι* γιὰ νὰ βρεθοῦμε ἐκεῖ ὄχι ὡς «ὑποπτοι» πλέον ἀλλὰ ὑποψιασμένοι γιὰ τὴν μόνη Ἀρχὴ ποῦ μπορεῖ νὰ ἐκδίδει και ταυτότητες και ἑτερότητες.

ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Ὁ Ἅγιος Νεομάρτυς Ἀργύριος

Τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου Ἀθανασίου Δ. Κατζίγκᾶ

Ὁ νέος αὐτὸς ἀθλητὴς τοῦ Χριστοῦ, Ἀργύριος ἢ Ἀργυρός, καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἐπανομή. Σύμφωνα μὲ μαρτυρίες γεροντοτέρων, οἱ γονεῖς του ἦσαν ὁ Ἀστέριος καὶ ἡ Βασιλική, τὸ γένος Ντουγιούδν. Ὅπως διηγήθηκαν πολλοὶ Θεσσαλονικεῖς, οἱ ὁποῖοι τὸν γνώρισαν ἀπὸ κοντά, γιατί ἐκεῖ ζούσε ὡς ὑπρέτης σὲ κάποιον ράφτη, ἦταν ἕνας νέος πολὺ χαριτωμένος, πολὺ εὐλαβὴς, σεμνὸς στοὺς τρόπους καὶ στολισμένος μὲ ἠθικὰ χαρίσματα. Στὴν ἡλικία περίπου δεκαοκτώ ἐτῶν.

Κατὰ τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες κάποιος χριστιανὸς ἀπὸ τὸν Σοχό, βρισκόταν κλεισμένος στὴ φυλακὴ τοῦ πασᾶ τῆς Θεσσαλονίκης γιὰ κάποιο ἔγκλημα ποὺ εἶχε κάνει. Μὴ ἔχοντας νὰ πληρώσει τὰ χρήματα ποὺ τοῦ ζήτησε ὁ πασᾶς, τὸν ἀπειλοῦσε ὅτι θὰ τὸν κρεμάσει.

Μπροστὰ στὴν ἀπειλὴ τοῦ θανάτου ὁ ἄφρων ἐκεῖνος δέιλιασε καὶ προκειμένου νὰ ἀποφύγει τὸν θάνατο ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμία νὰ τουρκέψει. Τὸ γεγονός αὐτὸ χαροποίησε τοὺς Ἀγαρνοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀμέσως τὸν ἔβγαλαν ἀπὸ τὴ φυλακὴ. Μετά, λοιπόν, τὴν ἄρνηση τῆς ἀγιωτάτης πίστεως μας καὶ τὴν ὁμολογία τῆς ἀντίχριστης πλάνης τῶν Ἀγαρνηῶν τὸν πῆγαν σ' ἕνα καφενεῖο, στὴν τοποθεσία Ταχτάκαλα, γιὰ νὰ τὸν συμβουλέψουν!

Παρακολουθώντας τὰ γενόμενα, ὁ νεαρὸς Ἐπανομίτης Ἀργύριος, θερμάνθηκε ἡ ψυχὴ καὶ ἡ καρδιά του ἀπὸ θεῖο ζῆλο, γέμισε ἀπὸ ἐνθουσιασμό καὶ ἀφοῦ ἔδωξε κάθε φόβο ἀπὸ μέσα του, περιφρονώντας ἀκόμα καὶ τὴ ζωὴ του, ὄρμησε μὲ μεγάλη γενναιότητα καὶ θαυμαστὴ ἀνδρεία μέσα στο καφενεῖο, ὅπου βρισκόταν ἐκεῖνος ὁ ἀρνησίχριστος, τριγυρισμένος ἀπὸ πλῆθος ἀγρίων καὶ μοχθηρῶν γενιτσάρων, καὶ ἀφοῦ στάθηκε μπροστὰ στὸν ἀρνητὴ τοῦ λέγει, μὲ πολλὴ παρρησία, μπροστὰ σ' ὅλους: «*Ἀδελφέ, ἔκαμες μεγάλο κακὸ μὲ τὸ νὰ ἀρνηθεῖς τὸν Χριστὸ καὶ Σωτήρα μας. Μπορεῖ νὰ ἀποφύγεις αὐτὸν τὸν πρόσκαιρο θάνατο, ἀλλὰ νὰ ξέρεις ὅτι θὰ παραδώσεις τὴν ψυχὴ σου στὴν κόλαση, ἡ ὁποία εἶναι θάνατος αἰώνιος καὶ ἀτέλειωτος. Σύνελθε καὶ μετανόησε, ὡμολόγησε καὶ πάλι τὸν Χριστό. Ἄς σὲ θανατώσουν. Ἀξίζει νὰ προσφέρουμε τὸ αἷμα μας γιὰ τὸν Χριστό, νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν ἀγάπη Του, γιατί κι Ἐκεῖνος θυσιάστηκε γιὰ τὴ δική μας ἀγάπη.*

Αὐτὰ μόνον τὰ ἱερὰ καὶ χριστιανικὰ λόγια πρόφθασε νὰ πεῖ ὁ μακάριος Ἀργυρός. Κατόπιν ἀκολούθησε ἐκεῖνο ποὺ ὁ καθένας μπορεῖ νὰ φανταστεῖ. Ἀμέσως ὄρμησε ἐναντίον τοῦ ἀγίου ὄλο ἐκεῖνο τὸ πλῆθος τῶν φοβερῶν γενιτσάρων δέρνοντάς τον ἄγρια, μὲ ἀλλαλαγμοὺς καὶ βαρβαρικὲς ἰαχές. Σίγουρα θὰ τὸν εἶχαν θανατώσει τὸν ἅγιο, ἂν δὲν περνοῦσε ὁ λογισμὸς ἀπὸ τὸ νοῦ τους, ὅτι ἴσως μπόρουν νὰ τὸν ἀλλαξοπιστήσουν.

Σὰν βροντὴ ἔπεσε ἡ ἀδύναμη φωνὴ τοῦ μάρτυρα: «*Εἶμαι χριστιανὸς καὶ δὲν ἀρνίμαι τὴν πίστη μου, ὅτιδήποτε καὶ ἂν μοῦ κάνετε. Δόξα καὶ τιμὴ μου ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ. Ἐπιθυμία μου νὰ πεθάνω γιὰ τὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ.*

Βλέποντας ὅτι καὶ πάλι παραμένει σταθερὸς καὶ ἀκλόνητος στὴν πίστη του, τὸν ὠδήγησαν στὸν Κατὴ καὶ ζήτησαν νὰ ἐκδώσει ἀπόφαση γιὰ νὰ κρεμάσουν τὸν μάρτυρα.

«*Ἐπειδὴ βλασφήμησε τὴν πίστη μας εἶναι ἔνοχος θανάτου καὶ δίνω τὴν ἄδεια νὰ κρεμαστεῖ.*»

Χωρὶς καθυστέρηση οἱ αἰμοβόροι γενίτσαροι παρέλαβαν τὸν ἅγιο καὶ τὸν κρέμασαν στὸν τόπο ποὺ λέγεται Καμπᾶν.

Ἔτσι ὁ καλλίνικος τοῦ Χριστοῦ ἀθλητὴς Ἀργύριος ἔλαβε τὸ ἀκέραιο στεφάνι τοῦ μαρτυρίου στὶς 11 Μαΐου 1806, ἡμέρα Παρασκευὴ καὶ σὲ ἡλικία περίπου 18 ἐτῶν.

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Του Ἀρχιμανδρίτου Χρυσοστόμου Τριανταφύλλου,
Ἱεροκήρυκος-Γεν. Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Ἰ. Μ. Χαλκίδος

ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΛΥΤΟΥ

(21 Μαΐου 2000)

Ἡ κολυμβήθρα, ἡ ὀνομαζόμενη Ἑβραϊκὰ Βηθεσδᾶ (οἶκος ἐλέους στὰ Ἑλληνικά), γιὰ τὴν ὁποία γίνεται λόγος, εἶναι τύπος τῆς ἀσύγκριτα ἀνώτερης κολυμβήθρας τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος.

Ἐκεῖνη φιλοξενοῦσε στὶς πέντε στοές τῆς πλήθος πολλῶν ἀσθενούντων, ὅμως μόνον ἓναν ἐθεράπευε, κάθε φορά πού ὁ ἄγγελος ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἔμπαινε μετὰ τὴν ταραχὴ τοῦ ὕδατος. Ἦταν θαυματουργός, ὅμως ἀνῆκε στὴν πρὶν τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, πού ἦταν μητέρα στεῖρα καὶ ἄτεκνη. Οἱ ἄνθρωποι τῆς εἶχαν ὡς ἐπιδιώξή τους τὴ θεραπεία τῆς ἀτομικότητάς τους καὶ στόχο τους τὴ φυσικὴ ἐπίδωση καὶ αὐθυπαρξία.

Ἡ κολυμβήθρα τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος εἶναι ἡ μήτρα τῆς Μητέρας Ἐκκλησίας. Ἐδῶ γεννιέται ὁ καινὸς ἄνθρωπος. Ἐδῶ χωροῦν καὶ θεραπεύονται ὅλοι. Δὲν ἰσχύει τὸ «ἐν ᾧ ἔρχομαι ἐγὼ ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει», ἀλλὰ, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος, κ' ἂν ὀλόκληρη ἡ οἰκουμένη ἔλθῃ, ἡ χάρις δὲν ἀναλίσκεται. Καὶ ὅσοι βαπτίζονται σ' αὐτὴν δὲν ζοῦν πλέον γιὰ τὸν ἑαυτό τους. Ἐνδύονται τὸ Χριστό, κοινωνοῦν τὴ Ζωὴ καὶ ἀποδέχονται τὸν τριαδικὸ τρόπο ὑπάρξεως, ζοῦν ἀγαπῶντες καὶ ἀγαπώμενοι.

Οἱ ἀποσπασματικὲς μονάδες ἐντάσσονται στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὴν Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας καὶ μόνον τὸ ὄνομα δηλώνει τὴν ταυτότητα καὶ τὴν ἀλήθειά Της.

Σ' αὐτὸ τὸ σῶμα οἱ ἀτομικότητες μεταμορφώνονται σὲ πρόσωπα μὲ μιὰ καρδιά καὶ μιὰ ψυχὴ (Πράξ. δ', 32), συμπάσχοντα καὶ συγχαίροντα (Α' Κορινθ. ιβ', 12-27).

2000 χρόνια μετὰ Χριστὸν κ' ὅμως ὁ ἀτομισμὸς, ὡς ἀπολυτοποίηση τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ γνώρισμα χαρακτηριστικὸ τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου, συνεχίζει νὰ ὑφίσταται, καθιστώντας τὸν ἄνθρωπο φίλαντο μᾶλλον παρὰ φιλόθεο, ἀπάνθρωπο κ' ὄχι φιλόανθρωπο, ἰδιότροπο, μὲ περίσσιο κ' ἀνυπόφορο τὸ ψυχικὸ ἄλγος, ἄταφο νεκρό, σὰν τὸν παράλυτο πρὶν τὴν θεραπεία του.

«Θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι;» εἶναι τὸ κρίσιμο ἐρώτημα καὶ γιὰ μᾶς.

Ἄν πράγματι ἐπιθυμοῦμε θεραπεία εἶναι καιρὸς νὰ ἀποδεχθῶμε τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ νὰ ζήσουμε ἐπιτέλους ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Ἀμήν!

ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΗΣ ΣΑΜΑΡΕΙΤΙΔΟΣ

(28 Μαΐου 2000)

Ὁ Ἰησοῦς ποθεῖ νὰ συναντήσει τὴ Σαμαρείτιδα καὶ τὴν ἀναμένει στὸ πηγάδι τοῦ Ἰαζώδ. Ἀψηφᾷ τὶς διαφορὲς, πού θὰ ἔκαμαν πολλοὺς ἴσως νὰ σκανδαλίζονται καὶ τοὺς μαθητὲς του νὰ θαυμάζουν, καὶ μὲ πολὺ ταπεινὴ ἀρχίζει τὸ διάλογο, θέτοντας μάλιστα τὸν ἑαυτό Του σὲ μειονεκτικὴ θέση. Ζητᾷ νερὸ «ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας».

Ἡ Σαμαρείτις, παρὰ τὴν ἀρχικὴ τῆς ἀντίσταση, λογικὰ θεμελιωμένη, φαίνεται ὅτι ἀναζητεῖ Ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐρχόμενος «ἀναγγελεῖ πάντα».

Ἡ τυπικὰ παραδοσιακὴ, ὅμως ἐπιφανειακὴ θρησκευτικότητα, ἡ ὁποία ἐνδιαφερόταν γιὰ τὸ πού καὶ ὄχι γιὰ τὸ πῶς τῆς λατρείας καὶ δὲν ὑπαγόρευε τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀξία τῆς προσφορᾶς στὸ συνάνθρωπο, μᾶλλον δὲν τὴν ἀνέπαινε. Ἡ συνεχὴς ἐξᾶλλου ἀλλαγὴ συντρόφων, καίτοι τῆς παρεῖχε τὴν κατ' ἐπίφραση ἐλευθερία, τὴν καθιστοῦσε ἀπελπιστικὰ μόνη κ' ἐρημῃ, ἐσωτερικὰ ἄγαμη, μὲ τὴν αἴσθησι ὅτι δὲν ἀνῆκε σὲ κάποιον, οὔτε εἶχε κάποιον ἄνδρα δικό της, γεγονὸς πού ἔκαμε τὴ συνείδησή της «πεφορτισμένη».

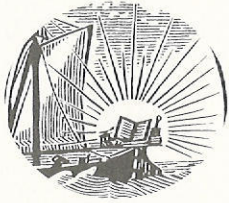
Ὁ Χριστὸς ἔρχεται πραγματικὰ νὰ φέρει στοὺς ἀνθρώπους τὸ ζωογόνο νερὸ πού ὑποσχέθηκαν οἱ Προφῆτες.

Τὸ νερὸ αὐτὸ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα (Ἰωάν. γ', 39) καὶ ἀπὸ τὸ θεῖο νόμο Του (Ἰωάν. δ', 10-14), ὁ ὁποῖος «σθεννύει τῆς πλάνης τοὺς ἄνθρωπος».

Ὁ ἄνθρωπος μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεὸ εἶναι ἄγονη καὶ ἄνυδρη γῆ, προορισμένη γιὰ τὸ θάνατο (Ψαλμ. ρδδ', 6). Μαζὶ μὲ τὸ Θεὸ γίνεται σὰν τὸν κῆπο πού ἔχει μέσα του τὴν ἴδια τὴν πηγὴ πού τοῦ χαρίζει ζωὴ (Ἠσ. νη', 11).

Ὁ Χριστὸς ἔρχεται διὰ τῆς Ἐκκλησίας Του καὶ σήμερα νὰ συναντήσει τὸν καθένα μας μὲ τὸν ἴδιο πόθο καὶ μὲ τὸν ἴδιο φιλόανθρωπο καὶ διακριτικὸ τρόπο, μέσα στὶς καθημερινὲς φροντίδες. Ἐμεῖς μὲ τὸ αἶσθημα τῆς αὐτάγκειας καὶ τὸν ἀέρα τῆς λογικῆς διστακτικὰ ρωτοῦμε: «Πόθεν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν;».

Ἐκεῖνος θεοπροεπῶς ἀπαντᾷ: «Ἐγὼ τῷ διψῶντι δώσω ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς δωρεάν» (Ἀποκ. κα', 6) καὶ μᾶς προσκαλεῖ: «Δεῦτε καὶ ἀρύσασθε». Γένοιτο!

Ποιμαντική βιβλιοθήκη

Πρωτοπρ. Γεωργίου Δ. Μεταλληνού, Καθηγητού Πανεπιστημίου, «Έλληνισμός και Όρθοδοξία». Έκδοση Ίερού Ίδρυματος Ευαγγελιστρίας Τήνου, Τήνος 2000, σελ. 133.

Η Ευρωπαϊκή ένοποίηση είναι πια γεγονός, όχι μόνο για μās τους Έλληνες, που είμαστε ήδη μέλη της ΕΕ, αλλά

και για τους ορθοδόξους αδελφούς μας των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης, που προσανατολίζονται και αυτοί στην ιδέα της Πανευρώπης. Γι' αυτό ακριβώς άρχισε η Ευρώπη να λειτουργεί ως πρόκληση στην ορθόδοξη συνείδηση, πρόκληση όμως όχι μόνον αρνητική, αλλά και θετική, που μπορεί να βοηθήσει τους Όρθοδόξους να επαναπροσδιορίσουν την ταυτότητά τους σε σχέση προς τον υπόλοιπο ευρωπαϊκό κόσμο.

Η ΕΕ παρουσιάζεται, έτσι, για την Όρθοδοξία ως άγρος ιεραποστολικός, ως χώρος μαρτυρίας του λόγου και του τρόπου (στάση ζωής), που συνιστά την ουσία της ορθόδοξου παραδόσεως.

Η παρουσία της Όρθοδοξίας στην ΕΕ οφείλει να είναι λειτουργική και πνευματική. Η Θ. Λειτουργία με όλη τη λατρεία μας είναι ο σημαντικότερος θησαυρός μας, διότι περικλείει και διασώζει δυναμικά το φρόνημα και τη ζωή μας, την πίστη και τον θεόνομο τρόπο υπάρξεως των Αγίων μας.

Ο ευρωπαίος άνθρωπος φέρει έκδηλα τα συμπτώματα μιās τραγικής απογοήτευσης, ζώντας σε ένα υπαρκτικό κενό, που τον φέρει συνεχώς εγγύτερα στην Ανατολή (Έγγυς και Άπω). Με το θάνατο της Μεταφυσικής αναζητεί την Άληθεια ως βιωματική εμπειρία και γι' αυτό καταφεύγει σε θρησκευτικά υποκατάστατα και πρακτικές, που του προσφέρει ή (άπω) ανατολική μυστικοπάθεια. Σ' αυτήν ακριβώς τη ζήτηση μπορεί να ανταποκριθεί ή Όρθοδοξία, όταν διατηρεί τη γνησιότητά της. «Αν ή Ευρώπη ακόμη «συστενάξει και συνωδίνει» (Ρωμ. ή', 22) μέσα

στην άλλοτρίωσή της, οφείλεται εν πολλοίς και στην άσυνεπεια ήμων τών κατ' όνομα Όρθοδόξων, όπως ακόμη και στον λανθασμένο τρόπο διαλόγου μαζί της. Ήλθε ο καιρός για την επανεκτίμηση της μεθόδου του θεολογικού μας διαλόγου με την Ευρώπη και τη Δυτική Χριστιανοσύνη. Μόνο μέσα στα πλαίσια της Πατερικής πνευματικότητας είναι δυνατόν να νοηθεί ορθόδοξα ή χριστιανική ενότητα. Χωρίς δέ την αυθεντική χριστιανική ενότητα, δηλαδή την αγιοπατερική Όρθοδοξία, δεν θά μπορέσει να οικοδομηθεί πνευματική ενότητα στη σχεδιαζόμενη Πανευρώπη.

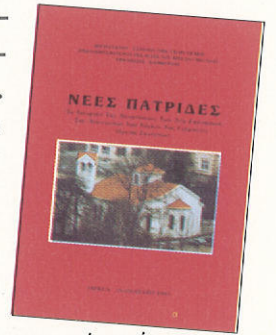
Πρωτοπρ. Πολυεύκτου Π. Γεωργακάκη, «Νέες Πατρίδες», Χάγκεν-Λυντενσάιντ 1999, σελ. 240.

Με το νέο αυτό βιβλίο του π. Πολυεύκτου παρουσιάζεται συνοπτικά όλο το έργο της Ένορίας Χάγκεν-Λυντενσάιντ στη Γερμανία, στην οποία ύπηρετεί από το 1969. Περιγράφονται όλες οι δυσκολίες που αντιμετώπισε τόσο ή Ίερά Μητρόπολη Γερμανίας, όσο και το Έκκλησιαστικό Συμβούλιο της Ένορίας για την απόκτηση δύο μεγάλων Έκκλησιών, του Αγίου Νεκταρίου στο Λυντενσάιντ και της Αγίας Ειρήνης Χρυσοβαλάντου στο Χάγκεν.

Περιγράφονται, επίσης, οι αγώνες, οι προσπάθειες και οι μεγάλες θυσίες για την ίδρυση και πρόοδο των Έλληνικών Σχολείων στην Ένορία, ιδιαίτερος δέ για την ίδρυση του Λυκείου, το οποίο καρποφορεί εδώ και είκοσι χρόνια.

Θέλουμε να πιστεύουμε ότι το βιβλίο αυτό αποτελεί μιā σωστή και τεκμηριωμένη απόδειξη της προσφορās του Έλληνα Παπā προς το Γένος, την Όρθοδοξία και τον Έλληνα μετανάστη της Γερμανίας. Μιā απόδειξη της εργασίας και της μαρτυρίας προς την Έκκλησία, αλλά και μιā φανέρωση των ευεργεσιών της Έκκλησίας μας προς το πλήρωμά της.

Άρ. Μ.

Τότε καὶ τώρα...

Τώρα τὸν Μάιο συμπληρώνονται πενήνταπέντε χρόνια, ἀφ' ὅτου οἱ λαοὶ μὲ ἀνακούφιση πανηγύρισαν τὸ τέλος τοῦ πολέμου. Στὶς 8.5.1945 ἄρχισαν νὰ πυργώνουν τοὺς ὄραματισμούς τους, τὸ οἰκοδόμημα τῆς εὐτυχίας τους. Ἐνοιξαν μουδιασμένα –ἀν ὄχι ματωμένα– τὰ φτερὰ στὸν ζέφυρο ποῦ πῆρε καὶ ἄπλωσε τὴν ἀπὸ μέρους τοῦ ἀρτισύστατου ΟΗΕ διακήρυξη τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. Ἡ ἐλπίδα θρονιάζεται στὶς καρδιές.

Πέρασαν ἀπὸ τότε 55 ὀλόκληρα χρόνια. Ἀρκετὰ γι' ἀπολογισμό. Ἀσφαλῶς δὲν μᾶς ικανοποιεῖ ἀπόλυτα τὸ ἀποτέλεσμα. Πολλὰ θεδαίως τὰ ἐπιτεύγματα. Ἄλλα τόσα ὅμως –μᾶλλον περισσότερα– τὰ πολυποίκιλα τραύματα. Τὸ φάσμα τῆς συμφορᾶς πλανιέται συνεχῶς σὲ πολλὰ μῆκη καὶ πλάτη τῆς ὑδρογείου. Ὅλοι ἔχουμε ὑποχρέωση νὰ κάνουμε κάτι γιὰ νὰ διαλυθεῖ. Ὅχι μόνον οἱ ἰσχυροί. Ἄν σήμερα κλείνει τὸ κεφάλαιο 55 χρόνων, ἀνοίγει καινούργιο ἄλλων 55.

Πέρα γιὰ πέρα ἐκμεταλλεύσιμο...

Πίστευε καὶ μὴ ἐρεῦνα;

Μερικὲς διευκρινίσεις μὲ ἀφορμὴ τὴ στάση τοῦ Θωμᾶ ἀπέναντι στὸ Γεγονὸς τῆς Ἀναστάσεως: Ἄλλο ὁ ἄπιστος καὶ ἄλλο ὁ δύσπιστος. Ὁ Ἀπόστολος ἦταν δύσπιστος καὶ ὄχι ἄπιστος. Ὁ Κύριος τοῦ εἶπε: *«Μὴ γίνου»* καὶ ὄχι μὴ ἔσο *«ἄπιστος»*. Δὲν καταδικάζει τὴ διάθεση γιὰ ἐρευνα, ἀλλὰ τὸν τρόπο, τὴ μέθοδο. Τὸ *«πίστευε καὶ μὴ ἐρεῦνα»* δὲν εἶναι γραμμένο σὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἱερὰ κείμενα. Τὸ ἔθεσαν καλοθεληταὶ γιὰ νὰ δυσφημίσουν τὴν Ἐκκλησία μας. Ὁ Χριστὸς εἶπε: *«Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς»*. Τὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι *«ἐρεῦνα καὶ πίστευε»*. Ἐννοεῖται δίχως προκαταλήψεις (οὐ μὲ πείσεις καὶ μὲ πείσης). Πὰ νὰ μὴ διατρέχουμε τὸν κίνδυνο γελοιοποίησης μὲ τὸ πρόχειρο «ἐπιχείρημα»: *«Ἐγὼ αὐτὰ δὲν τὰ εἶδα καὶ γι' αὐτὸ δὲν τὰ πιστεύω»*, ὁ Κύριος συνιστᾷ: *«Μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός»*. Στὸ πρόσωπο τοῦ Θωμᾶ δὲν ψέγει τοὺς εἰλικρινεῖς, ἔντιμους καὶ καλοπροαίρετους ἐρευνητὲς, ἀλλὰ τοὺς δοκησίσοφους προχειρολόγους, ποὺ τὶς γνώσεις τους ὀφείλουν στὰ θρανία

τοῦ δημοτικοῦ... Μὲ ὅσα πάντως καὶ ἂν φλυαροῦν παλαιοὶ καὶ σύγχρονοι, δὲν πρόκειται μὲ τὴν ἀπιστία τους νὰ μεταβάλουν τὴν πραγματικότητα. Στὸ *«Χριστὸς Ἀνέστη»* θ' ἀπαντοῦμε μὲ θάρρος καὶ ἐνθουσιασμό: *«Ἀληθῶς Ἀνέστη!»*

Καταδέχεται νὰ γίνει τροφή μας!

Πολὺς λόγος γίνεται πάντοτε γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς αἰμοδοσίας. Ἡ Ἐκκλησία πρωτοστατεῖ. Εἶναι ἔργο πολιτισμοῦ σωτήριο. Σώζονται ζωές. Ἀρπάζονται ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ θανάτου ἀμέτρητες ὑπάρξεις.

Υπάρχει ὅμως κάποια ἄλλη Τράπεζα Αἵματος μὲ Αἰμοδότη ὄχι ἀπλῶς ἄνθρωπο καὶ ὠφελιμότητα ἀσύγκριτα μεγαλύτερη. *«Ἦλωσε τὰς παλάμας»* πάνω στὸν σταυρό. Μὲ τὸ Αἶμα Του *«ἰάθη τὸ μέγα τραῦμα, ὁ ἄνθρωπος»*. Τὸ τίμιο Αἶμα Του εἶναι τὸ ἀντίδοτο στὸ δηλητήριο ποῦ λέγεται ἁμαρτία. *«Ὡσπερ πελεκάν...»*. Ἡ μέγιστη θυσία, ποῦ ἐφάπαξ προσφέρθηκε στὸν Γολγοθᾶ, ἐξακολουθεῖ νὰ τροφοδοτεῖ τὸν ὄργανισμὸ τῆς ἀνθρωπότητας. Ὁ Σταυρωμένος αἰμοδότης ζωογονεῖ τὶς ἀνααιμικὲς φλέβες τῆς ψυχῆς μὲ τοὺς ζωτικὸς χυμούς. Δεῖπνος Μυστικός, στὸν ὁποῖο μᾶς καλεῖ ὁ θεὸς Ἀμφιτρώων: *«Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ Αἶμα ἐν Ἐμοὶ μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ»*. Καταδέχεται νὰ γίνει τροφή μας. Ἀσύλληπτο μυστήριο. Ξεπερνᾷ τὰ ὄρια τοῦ παρόντος καὶ ἀνοίγει τὶς πύλες τ' οὐρανοῦ.

Ἡ γλῶσσα τσακίζει μὲν, τσακίζεται δέ...

Πάλι θὰ γκρινιάξουμε. Καὶ θὰ τὸ κάνουμε δικαιολογημένα, πιστεύουμε, ἀπηχώντας προφανῶς τὶς θέσεις σας πρὸ σωστά, τὶς ἀντιθέσεις σας. Ὁ λόγος περὶ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ Ἑλληνος. Ἐπὶ τὸ ἐπεξηγηματικότερον, ὁ λόγος γιὰ τὴν κακοπάθεια τῆς γλώσσης, γιὰ τὸν στραγγαλισμὸ τῆς ἀπὸ μικροὺς καὶ μεγάλους –κυρίως μικροὺς–, ἀπὸ συλλογικὰ ὄργανα φορέων, ἀπὸ μαζικὰ μέσα ἐπικοινωνίας. Δυστυχῶς, οἱ λέξεις ποῦ χρησιμοποιοῦν πολλοὶ νέοι σήμερον εἶναι ἐλάχιστες καὶ αὐτὲς ἄχρωμες, ἄσομες, ἄγευστες, ἀφυδατωμένες. Κατὰ κανόνα οἱ προτάσεις ποῦ σχηματίζονται ἀπὸ τὶς νεότερες γενιὲς δομοῦνται γύρω ἀπὸ τὸ «ἐντάξει», μὲ προσφιλέστατη,

δυστυχώς και σ' άλλες ηλικίες λέξη με φωνήεν επαναλαμβανόμενο...

Μας διακατέχει γλωσσική υποβάθμιση και λεκτική άχρωματοπία, γλωσσική ξενομανία, γλωσσικός λαϊκισμός, γλωσσικός ελιτισμός, γλωσσική παρανόηση, άκυρολεξία, γλωσσική ισοπέδωση, γλωσσική άνομοιογένεια, γενικώς άποστροφή.

Εμείς, όσο κι αν υποφέρουμε, δεν έχουμε ισχυρή φωνή να κραυγάσει τὸ ἄλγος. Καταφεύγουμε γι' αὐτὸ σὲ καταξιωμένους ἐπαίοντες, εὐθυγραμμιζόμενοι μ' αὐτὸ πὸν ἐκφράζον.

Ὁ Σεφέρης: «Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἂν θὰ γράφουμε στὴν καθαρεύουσα ἢ στὴν δημοτικὴ, ἀλλὰ ἂν θὰ γράφουμε ἑλληνικὰ ἢ μὴ ἑλληνόμορφη ἐσπεράντο. Ὅλα γίνονται σὰν νὰ μᾶς κινεῖ ἓνα θανάσιμο μίσος γιὰ τὴν λαλιὰ μᾶς. Περνοῦμε μὴ ἀποδοχὴς ἀδιαφορίας καὶ ἐπιδρομῆς γραφῆς. Ἄν συνεχίσουμε τὸν ἴδιο δρόμο, θὰ βρεθοῦμε στὸ τέλος μπροστὰ σὲ μίαν γλώσσα ἐξευτελισμένη».

Ὁ Ἐλύτης: «Τὴ γλώσσα μου ἔδωσαν ἑλληνικὴ, δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ τὴν ἀφεληνίσω».

Ὁ Γ. Κουρμούλης: «Ἀπαρχὴ ἐθνικῆς ἀπαλλοτριώσεως εἶναι ἡ γλωσσικὴ συρρίκνωση».

Ὁ Μ. Ἀνδρόνικος: «Περνοῦμε περίοδο γλωσσικῆς ἀφασίας».

Ὁ Ἀρ. Μάνεσης: «Ἐνας γλωσσικὸς λαϊκισμὸς καλλιεργεῖται σήμερα». Καὶ ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός: «Μὲ τὴ γλώσσα τὴ σωστὴ μπορεῖ νὰ πιάσει τὸ μπόλιασμα τῶν ιδεῶν στὸ νοῦ καὶ στὴν καρδιὰ τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων».

Ἡ πόλη τοῦ φωτός καὶ οἱ πολλοὶ τοῦ σκότους...

Προσφάτως, στατιστικὲς μετρήσεις ἦσαν πέρα γιὰ πέρα ἀποκαρδιωτικὲς ὅσον ἀφορᾷ τὸ θέμα (ἀνά-θεμα, πῶς σωστὰ) τῶν ἐκτρώσεων στὴν ἔτσι κι ἀλλιῶς γηράσκουσα χώρα μᾶς. Τὰ στοιχεῖα γνωστὰ. Δὲν θὰ σταθοῦμε σ' αὐτὰ γιὰ νὰ μὴ μᾶς κατηγορήσουν ὅτι επαναλαμβανόμεστε (λὲς καὶ ἡ κρούση τοῦ κώδωνος τοῦ κινδύνου εἶναι αὐτόχημα πράξι ἐνοχλητικῆ)...

Ἄς δοῦμε τὸ ζήτημα ἀπὸ ἄλλη ὀπτικὴ γωνία. Ἡ κατὰ κυριολεξίαν γηραιὰ ἡπειρος σήμερα ἀντιπροσωπεύει τὸ 5,5% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑδρογείου. Σὲ τριάντα χρόνια, τὸ 2030, τὰ πράγ-

ματα θὰ εἶναι πολὺ χειρότερα, καθὼς δὲν θὰ ξεπερνᾷ τὸ 3%!

Ἄς πᾶμε στὴν καρδιὰ τῆς Εὐρώπης, τὴ Γαλλία. Στὶς γαλλικὲς οἰκογένειες ἀντιστοιχοῦν 1,8 παιδιά. Ἡ κοινὴ γνώμη τῆς χώρας –ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων– προσπαθεῖ ν' ἀπαντήσει σὲ καυτὰ ἐρωτήματα τοῦ τύπου «συμφιλιωθήκαμε μὲ τὴν ιδέα νὰ γίνουμε μὴ χώρα γερόντων καὶ νὰ ἐξαφανιστοῦμε», «ὑπάρχουν οὐσιαστικοὶ τρόποι γιὰ τὴν ἐνθάρρυνση τῶν γεννήσεων».

Αὐτὰ ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ φωτός. Ἄπ' ὅπου συνήθως γιὰ τὴν ἀμφίεση καὶ τὴν ὑπόδηση παίρνουμε τὰ φῶτα. Γιὰ τὸ θέμα ὅμως στὸ ὁποῖο ἀναφερόμαστε, δὲν τὰ παίρνουμε. Ἄπλῶς... τ' ἀλλάζουμε!

Λουλούδια σκοτώνουν λουλούδια...

Ὅσες φορὲς κι ἂν ἀναφερθοῦμε στὰ ναρκωτικά, δὲν φανταζόμεστε ὅτι θὰ βρεθεῖ ἀναγνώστης νὰ μᾶς κατηγορήσει ὅτι μηρυκάζουμε «τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια». Συχνὰ πυκνά, δυστυχῶς, ὅλο καὶ κάποια καινούργια πληροφορία ἐρχεται νὰ τραυματίσει μὲ τὸ σιδερένιο νύχι τῆς τὴν καρδιὰ μᾶς. Δὲν πρέπει ἀσφαλῶς νὰ μᾶς ἀποκαρδιώνει. Τὸ ἀντίθετο.

Πληροφορηθήκαμε τὴν τραγικὴ περίπτωσι μαθητρίας, ἡ ὁποία ἐμπορευόταν ναρκωτικὲς οὐσίες σὲ συμμαθητὲς καὶ συμμαθήτριες... Τὰ Μαζικὰ Μέσα Ἐνημερώσεως ἔδωσαν ὅλες τὶς λεπτομέρειες τῆς συγκλονιστικῆς αὐτῆς ἱστορίας. Δὲν χρειάζεται, πιστεύουμε, νὰ σταθοῦμε κι ἐμεῖς ἐν προκειμένῳ. Θὰ γυρίσουμε ὅμως τὶς σελίδες τῆς μνήμης μᾶς δεκαπέντε ὀλόκληρα χρόνια πίσω καὶ θὰ θυμηθοῦμε τί δήλωσε τότε ἓνας ἐπαῖων, ὁ Μπέρντ Γκεόργκ Τάμ, διευθυντῆς τοῦ «χωριοῦ τῶν Νέων». Ὁ κ. Τάμ εἶχε μιλήσει στὰ πλαίσια συνεδριάσεως τῆς ἐταιρίας Ναιύντοπ, μᾶς θεραπευτικῆς ὀργανώσεως πὸν ἔχει ἔδρα τῆς τὸ Μόναχο: «Τὰ ναρκωτικά», δήλωσε, «θὰ παραμείνουν σὲ ἔξαρση στὸ τέλος τῆς χιλιετίας». Πόσο ἀληθινὸς ἀποδείχθηκε...

Σκέφτηκε ἄραγε κανεῖς, ποιοὶ εἶναι οἱ πραγματικοὶ λόγοι πὸν πέφτουν τὰ παιδιά μᾶς στὴν παγίδα τῶν ναρκωτικῶν; Πόσο, ἀλήθεια, βαρύνει στοὺς ὤμους μᾶς ἡ εὐθύνη τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν λουλουδιῶν μᾶς ἀπὸ τὴ θανατερὴ ἐπίδραση τῶν «λουλουδιῶν»;

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ

στιγμιότυπα

Άπο τήν τέλεση Τρισαγίου στήν μνήμη τοῦ Μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κυροῦ Σεραφεῖμ.

1

2

3

4

- 1 Άπο τήν επίσκεψη τοῦ Οὐκρανοῦ Μητροπολίτου στήν Ἱερά Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (5.4.2000).
- 2 Κατά τήν επίσκεψη στό Ἐκκλησιαστικό Λύκειο Ἀθηνῶν (5.4.2000).
- 3 Άπο τήν ὀρκωμοσία τῆς Κυβερνήσεως (13.4.2000).
- 4 Επίσκεψη μαθητῶν τοῦ Λυκείου Ἐλασσῶνος καὶ τοῦ Γυμνασίου Νεαπόλεως Θεσσαλονίκης στήν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν (14.4.2000).

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ

στιγμιότυπα

Φωτογραφίες: Χρ. Μπόνη

Στιγμιότυπο από την επίσκεψη στο Νοσοκομείο Παίδων (25.4.2000).

⑤ Από την επίσκεψη στο 39ο Γυμνάσιο - 30ο Λύκειο Κυψέλης (14.4.2000).

⑥ Από το Α΄ Φεστιβάλ Εκκλησιαστικής Μουσικής που διοργάνωσε η Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλιώτιδος στον Ιερό Ναό Ἁγίου Γεωργίου Καρδίτσας (15-16.4.2000).

⑦ Στιγμιότυπο από την χειροτονία εἰς Διάκονον τοῦ π. Ἀντωνίου Κουρτελιῆ, Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Νεαπόλεως καὶ Σταυρουπόλεως κ. Διονύσιος εὐχεται στὸν νεοχειροτονηθέντα «καλὴν Διακονίαν» (15.3.2000).

⑧ Από την παράδοση τῶν οἰκίσκων σὲ σεισμόπληκτους τῆς περιοχῆς τῶν Ἄνω Λιοσίων (26.4.2000).

PORT
PAVE
HELLAS

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΑΛΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.
Ι. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑ - GREECE
ΤΗΛ.- FAX: 7210308, ΤΗΛ. ΔΙΕΚΠ.: 7251149